

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

Mária Mokošová

VÝZNAM STAVBY VE SPRÁVĚ A FUNGOVÁNÍ
ADMINISTRATIVNÍHO ÚŘADU (*YAMENU*)

THE IMPORTANCE OF THE BUILDING IN THE OPERATIONS
OF REGIONAL ADMINISTRATIVE BUREAU (*YAMEN*)

(diplomová práce)

Obor: Anglická filologie – Čínská filologie

Vedúca diplomovej práce: Doc. Lucie Olivová, Ph.D.

Olomouc 2013

Prehlasujem, že som túto diplomovú prácu vypracovala samostatne a uviedla úplný zoznam citovanej a použitej literatúry.

V Olomouci dňa 21. mája 2013

.....

POĎAKOVANIE

Moja úprimná vďaka patrí vedúcej diplomovej práce doc. Lucii Olivovej, Ph.D. za jej cenné rady, profesionálny prístup a odborné vedenie práce.

ANOTÁCIA

Autor / Author

Mária Mokošová

Katedra a fakulta / Department and faculty

Katedra asijských štúdií, Filozofická fakulta
Department of Asian Studies, Philosophical Faculty

Názov práce / Title of the thesis

Význam stavby ve správě a fungování administrativního úřadu (*yamenu*)
The Importance of the Building in the Operations of Regional Administrative Bureau (*Yamen*)

Vedúci diplomovej práce / Supervisor

Doc. Lucie Olivová, Ph.D.

Jazyk diplomovej práce / Language of the thesis

slovenčina / Slovak

Počet strán (znakov) / Number of pages (characters)

71 (102432)

Počet titulov použitej literatúry / Number of works cited

31

Kľúčové slová / Keywords

yamen, administratívny úrad, architektúra, *fengshui*, hierarchia
yamen, administrative bureau, architecture, *fengshui*, hierarchy

Abstrakt: Cieľom práce je pokúsiť sa o analýzu a popis administratívnej stavby – *yamenu* z hľadiska tradičnej čínskej architektúry a jeho fungovania v správe. V úvode tejto práce je vysvetlenie významu slova *yamen* po stránke lexikálnej a zároveň zaradenie pojmu z časového hľadiska. Práca sa zameriava na: (1) všeobecnú charakteristiku a zásady tradičnej čínskej architektúry, (2) využívanie princípov *fengshui* v danom prostredí, (3) vplyvy konfuciánskeho učenia na architektúru Číny a (4) plánovanie mesta. Hlavná časť práce sa týka funkcie *yamenu* ako administratívneho úradu a následne sa zameriava na detailný popis jeho architektúry. Záverečná časť práce popisuje, ako vyzerá architektúra *yamenov* doložená na konkrétnych exemplároch zachovaných *yamenov* v modernej dobe.

Abstract: The purpose of the study is to analyze and describe the administrative building - *yamen* from the traditional Chinese architecture and its functions in administrative field. The introduction of this study deals with the explanation of *yamen* meaning from lexicological point of view as well as the historical background of *yamen*. In particular, the study addresses: (1) general features and principles of traditional Chinese architecture, (2) using the principles of *fengshui*, (3) influence of Confucianism on Chinese architecture and (4) city planning. The main body of the study is related to the operations of *yamen* as an administrative bureau and the detailed description of its architecture. The final part of the study describes the architecture of *yamens* justified by the well-preserved exemplars in the modern time.

OBSAH

POĎAKOVANIE	ii
ANOTÁCIA	iii
OBSAH	iv
ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ	vi
ÚVOD	1
EDIČNÁ POZNÁMKA	3
1 YAMEN	4
1.1 Význam slova <i>yamen</i>	4
1.2 Časové zaradenie <i>yamenu</i>	5
2 ZÁSADY ČÍNSKEJ ARCHITEKTÚRY	7
2.1 Stavebný materiál	9
2.2 Stavebná konštrukcia a jej technika	10
2.2.1 Strechy	12
2.3 Rozmiestnenie v rámci areálu	13
2.3.1 Funkcia <i>fengshui</i> v čínskej architektúre	14
2.3.2 Ideálne rozvrhnutie krajiny podľa <i>fengshui</i>	15
2.4 Filozofické vplyvy	17
3 KONFUCIANIZMUS V ČÍNSKEJ ARCHITEKTÚRE	19
3.1 Hierarchické odlišnosti	20
3.1.1 Dekoračné prvky	20
3.1.2 Veľkosť stavieb	23
3.2 Rozloženie areálu	24
3.3 Konfuciánsky prístup k náboženstvu	26
3.3.1 Stavby s náboženským charakterom	26
4 YAMENY V ČÍNSKYCH MESTÁCH	28
4.1 Mestská architektúra	28
4.1.1 Centrálna os a symetria	29
4.1.2 Orientácia smerom na juh	30
4.1.3 Hradbové opevnenie	31
4.1.4 Nádvorie	33
4.2 Administratívne mestá	35
5 HLAVNÉ CHARAKTERISTIKY YAMENU	39
5.1 Funkcia <i>yamenov</i> v správe	39
5.1.1 Život hlavného správcu <i>yamenu</i>	40
5.1.2 <i>Yayi</i> – zriadení <i>yamenu</i>	42
5.2 Architektúra <i>yamenov</i>	43
5.2.1 Vstupný priestor	43
5.2.2 Predná časť areálu	46
5.2.3 Prvé nádvorie	47
5.2.4 Druhé nádvorie	48

5.2.5	Tretie nádvorie.....	49
6	PRÍKLADY YAMENOV	51
6.1	<i>Yamen</i> v oblasti Neixiang	51
6.1.1	Neixiang <i>yamen</i>	52
6.2	<i>Yamen</i> v oblastnom meste Pingyao	53
6.2.1	Mesto Pingyao	53
6.2.2	Pingyao <i>yamen</i>	55
6.3	<i>Yamen</i> prerobený na prezidentský palác v hlavnom provinčnom meste Nanjing ..	58
6.3.1	História mesta Nanjing	58
6.3.2	<i>Yamen</i> - prezidentský palác v Nankingu.....	60
6.4	Pozostatky <i>yamenu</i> v Hongkongu	62
6.4.1	Mesto Hongkong – časť Kowloon.....	62
6.4.2	Stenové mesto - <i>yamen</i> v mestskej časti Kowloon.....	63
	ZÁVER	67
	ZOZNAM LITERATÚRY.....	69

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ

Obr.1-1: Vstup do priestorov <i>yamenu</i> , Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.	5
Obr. 2-1: Pavilón <i>Foxiang</i> 佛像, Letný Palác v Pekingu, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.....	7
Obr. 2-2: Anglikánsky kostol v meste Tianjin, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor....	8
Obr. 2.1-1: Drevený netopier ako symbol šťastia, Záhrada Yuyuan 豫園, Šanghaj, Mária Mokošová, 28 June 2011, JPEG súbor.	9
Obr. 2.1-2: Farebné prevedenie dvojaltánku v parku pri Oltári Nebies, Peking, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.....	10
Obr. 2.2-1: Drevená konštrukcia starovekej čínskej architektúry, prevzaté od Yanxin Cai, <i>Chinese Architecture</i> , (Cambridge: Cambridge University Press, 2011) 2. Print.....	11
Obr. 2.2-2: Spoj nosných ramien medzi strechou a stĺpom, altánok pri Oltári Nebies, Peking, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.....	11
Obr. 2.2-3: Horné časti stĺpov (<i>dougong</i>), jaskyne <i>Yungang</i> , provincia Shanxi, prevzaté od Marcin Bialek; <i>Top of the Column in the Building Protecting the Caves of Yungang Grottoes, Datong, China</i> ; 23 July 2010; Web; 15 Feb. 2013.	12
Obr. 2.3.2-1: Rozdelenie polí štvorca, Mária Mokošová, 1 Mar. 2013, PNG súbor.....	15
Obr. 2.3.2-2a: Ideálne zobrazenie využitia krajiny podľa <i>fengshui</i> , prevzaté od Lucie Olivová, <i>Tradiční čínská architektura</i> , (Praha: Dokořán, 2008) 28. Print.	16
Obr. 2.3.2-2b: Veľká vlna u pobrežia Kanagawy, Tokio, prevzaté od Katsushika Hokusai; <i>Kanagawa Oki Nami Ura</i> ; 1830-32; Polychrome woodblock print, ink and color on paper; (New York: The Metropolitan Museum of Art); <i>Metmuseum.org</i> ; Web; 15 Feb. 2013.	17
Obr. 3.1.2-1a: Dekorácia strechy vstupnej brány k Oltáru Nebies, Peking, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.....	20
Obr. 3.1.2-1b: Mýtická obluda (<i>zoushou</i>), Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.....	21
Obr. 3.1.2-2: Ryba (akroterium) na streche brány v záhrade <i>Yuyuan</i> 豫園, Šanghaj, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.....	21
Obr. 3.1.2-3: Lezúci drak (akroterium) na streche chrámu v meste Chengde 承德, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.....	22

Obr. 3.1.2-4: Škridle na streche reštaurácie, Doufuchi Hutong 豆腐池胡同, Peking, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.....	22
Obr. 3.1.2-5: Zakončenia keramických škridiel na konštrukcii počas dynastie Han, prevzaté od Xinian Fu a Nancy S. Steinhardt, <i>Chinese Architecture</i> , (New Haven: Yale University Press, 2002) 58. Print.....	23
Obr. 3.2-1: Schéma Konfuciovho chrámu v Qufu, neznámy autor; <i>Historical Plan of the Temple of Confucius at Qufu, 1912</i> ; (New York: Hachette & Company, 1912); Web; 15 Feb. 2013.....	24
Obr. 3.2-2: Schematické zobrazenie skúškového areálu v prefektúre Shuntian, prevzaté od Lucie Olivová, <i>Tradiční čínská architektura</i> , (Praha: Dokořán, 2008) 53. Print.....	25
Obr. 3.3.1-1: Svätyňa rodu Luo 罗 (Luo Dongshu ci 罗东舒祠), provincia Anhui 安徽, prevzaté od Lucie Olivová, <i>Tradiční čínská architektura</i> , (Praha: Dokořán, 2008) 72. Print.	27
Obr.4.1-1: Pôdorys cisárskeho mesta počas dynastie Zhou, prevzaté od Yanxin Cai, <i>Chinese Architecture</i> , (Cambridge: Cambridge University Press, 2011) 11. Print.	29
Obr. 4.1.2-1: Studňový systém, ktorý je odvodený z čínskeho znaku pre studňu <i>jing</i> 井, Mária Mokošová, 1 Mar. 2013, PNG súbor.	30
Obr. 4.1.3-1: Hradbové opevnenie mesta Tianjin, prevzaté od R. Harvey Sargent; <i>China Exploring the Interior 1903-1904</i> ; Web; 31 Mar. 2013.....	31
Obr. 4.1.3-2: Rohová juhovýchodná veža v Pekingu, Mária Mokošová, 1 June 2012, JPEG súbor.....	32
Obr. 4.1.3-3: Usporiadanie mesta Chang 'an 長安 (dnešné mesto Xi'an 西安) podľa systému <i>lifang</i> , prevzaté od Yanxin Cai, <i>Chinese Architecture</i> , (Cambridge: Cambridge University Press, 2011) 13. Print.	33
Obr. 4.1.4-1: Nádvorie pred vstupom do <i>yamenu</i> , Kanton, prevzaté od R. Harvey Sargent; <i>China Exploring the Interior 1903-1904</i> ; Web; 31 Mar. 2013.	34
Obr. 4.1.4-2: Uprostred dvora tradičného čínskeho obydľia, Qiangulouyuan Hutong 前鼓楼苑胡同, Peking, Mária Mokošová, 1 Oct. 2013, JPEG súbor.....	34
Obr. 4.2-1: Mapa mestskej prefektúry s dvomi <i>yamenmi</i> , obrázok upravený podľa mapy v Chen a Zha 1754, prevzaté od Forges R. V. Des, <i>Cultural Centrality and Political Change in Chinese History: Northeast Henan in the Fall of the Ming</i> , (Stanford: Stanford University Press, 2003) 241. Print.	35
Obr. 4.2-2: Vstupná brána s drevenou vežou, prevzaté od R. Harvey Sargent; <i>China Exploring the Interior 1903-1904</i> ; Web; 31 Mar. 2013; JPEG súbor.....	36

Obr. 4.2-3: Verejný priestor pred vstupom do <i>yamenu</i> , prevzaté od Yang Xu, <i>Entrance and Yard of a Yamen</i> , 1736-96, Scroll painting; Web, 31 Mar. 2013.	37
Obr. 4.2-4: Tradičná mapa mesta Tianjin, neznámy autor, <i>Chinese Map of Tianjin</i> , (Tianjin: Tianjin gudai chengshi fazhan shi 天津古代城市發展史/History of Urban Development of Old Tianjin, 1989), Web, 31 Mar. 2013.....	38
Obr. 5.1.1-1: Čínsky úradník na koni vstupujúci do opevneného mesta s <i>yamenom</i> , neznámy autor, <i>Old Chinesische</i> , (Shanghai: Deutschen Druckerei & Verlagsanstalt, 1898), Lithographed postcard, Web, 15 Feb. 2013.	41
Obr. 5.2.1-1: Priestor pri vstupe do <i>yamenu</i> , prevzaté od R. Harvey Sargent; <i>China Exploring the Interior 1903-1904</i> ; Web; 31 Mar. 2013.....	44
Obr. 5.2.1-2: Schéma areálu <i>yamenu</i> , oblastné mesto Neixiang, provincia Henan 河南, prevzaté od Pengjiu Liu, <i>Neixiang xianya yu yamen wenhua</i> , (Zhengzhou: Zhongzhou guji cbs, 2003) 278. Print.	45
Obr. 5.2.2-1: Vstup do priestorov väznice, <i>Pingyao yamen</i> , provincia Shanxi, Mária Mokošová, 1 June 2010, JPEG súbor.	47
Obr. 5.2.3-1: Najvyšší správca v hlavnej sieni <i>yamenu</i> , neznámy autor; <i>Audience with the Zongli Yamen</i> , (Beijing, 1896); Oil painting; Web; 15 Feb. 2013.	48
Obr. 5.2.4-1: Pred vstupom do druhej hlavnej siene, <i>Pingyao yamen</i> , provincia Shanxi, Mária Mokošová, 1 June 2010, JPEG súbor.	49
Obr. 6.1.1-1: Ilustrácia <i>yamenu</i> v oblasti Neixiang, zostavil Dingwang Bao, <i>Neixiang xianzhi: Henan sheng</i> , (Taipei: Chengwen chubanshe, 1976) 64-65. Print.	52
Obr. 6.2-1: Starodávna mapa mesta Pingyao, prevzaté od Shu-Yi Wang, <i>Tradition, Memory and the Culture of Place...</i> , (by Shu-Yi Wang, 2008) 91. Print.	53
Obr. 6.2.1-1: Mestské hradby, Pingyao, provincia Shanxi, prevzaté od Yanxin Cai, <i>Chinese Architecture</i> , (Cambridge: Cambridge University Press, 2011) 26. Print.	54
Obr. 6.2.1-2: Plán mesta Pingyao, prevzaté od Yinong Xu, <i>The Chinese City in Space and Time...</i> , (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000) 60. Print.	55
Obr. 6.2.2-1: Schéma historického mesta Pingyao, prevzaté od Yinong Xu, <i>The Chinese City in Space and Time...</i> , (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000) 60. Print.	55
Obr. 6.2.2-2: Súdna sieň, <i>Pingyao yamen</i> , provincia Shanxi, prevzaté od Weichen Shen et al., <i>Pingyao Gu Cheng = Ancient City of Pingyao</i> , (Beijing: Wuzhou chuanbo chubanshe, 2003) 30. Print.	56

Obr. 6.2.2-3: Pohľad na <i>yamen</i> z vtáčej perspektívy, prevzaté z <i>Pingyao City Record, Qing dynasty</i>	57
Obr. 6.3.1-1a: Zhonghua brána 中華門, Nanjing, prevzaté od Yanxin Cai, <i>Chinese Architecture</i> , (Cambridge: Cambridge Uni. Press, 2011) 28. Print.....	59
Obr. 6.3.1-1b: Cesta pre kone, opevnenie Nanjing, prevzaté od Yanxin Cai, <i>Chinese Architecture</i> , (Cambridge: Cambridge Uni. Press, 2011) 28. Print.....	59
Obr. 6.3.2-1: Model prezidentského paláca počas Nebeského kráľovstva Taipingov, prevzaté od Christian Zŕnstein; <i>Nanjing, Presidential Palace</i> ; Digitálna fotografia; <i>Picassa Web Albums</i> ; 30 Mar. 2008; Web; 31 Mar. 2013.....	61
Obr. 6.4-1: Stenové mesto v mestskej časti Kowloon, prevzaté od Greg Girard a Ian Lambot, <i>Kowloon Walled City: Remembering Hong Kong's Chaotic City of Darkness</i> , Digital image, <i>Gizmodo</i> , 19 Apr. 2013. Web, 22 Apr. 2013.	62
Obr. 6.4.2-1: Ohraničené mesto s <i>yamenom</i> (v pravej časti), dynastia Qing, Kowloon, prevzaté od Greg Girard a Ian Lambot, <i>Kowloon Walled City: Remembering Hong Kong's Chaotic City of Darkness</i> , Digital image, <i>Gizmodo</i> , 19 Apr. 2013. Web, 22 Apr. 2013.....	64
Obr. 6.4.2-2: Ohraničené mesto s <i>yamenom</i> v roku 1950, Kowloon, prevzaté od Greg Girard a Ian Lambot, <i>Kowloon Walled City: Remembering Hong Kong's Chaotic City of Darkness</i> , Digital image, <i>Gizmodo</i> , 19 Apr. 2013. Web, 22 Apr. 2013.....	64
Obr. 6.4.2-3: Budovanie stenového mesta v roku 1973, Kowloon, prevzaté od Greg Girard a Ian Lambot, <i>Kowloon Walled City: Remembering Hong Kong's Chaotic City of Darkness</i> , Digital image, <i>Gizmodo</i> , 19 Apr. 2013. Web, 22 Apr. 2013.....	65
Obr. 6.4.2-4: Stavba stenového mesta v roku 1990, Kowloon, prevzaté od Greg Girard a Ian Lambot, <i>Kowloon Walled City: Remembering Hong Kong's Chaotic City of Darkness</i> , Digital image, <i>Gizmodo</i> , 19 Apr. 2013. Web, 22 Apr. 2013.	65
Obr. 6.4.2-5: Ohraničené mesto s <i>yamenom</i> v súčasnosti, Kowloon, prevzaté od Greg Girard a Ian Lambot, <i>Kowloon Walled City: Remembering Hong Kong's Chaotic City of Darkness</i> , Digital image, <i>Gizmodo</i> , 19 Apr. 2013. Web, 22 Apr. 2013.....	66

ÚVOD

História vývoja čínskej architektúry sa datuje tisíce rokov nazad, o čom svedčí aj niekoľko vzácnych zachovaných stavieb postavených z dreva, hliny, či kameňa. Drevo, ktoré v tradičnej čínskej architektúre slúžilo ako hlavný stavebný materiál, sa však vyznačuje krátkodobou použiteľnosťou, a tak väčšina dochovaných pamiatok je mladšieho veku, a to prevažne z obdobia dynastie Ming a neskôr z dynastie Qing. Avšak aj napriek tomu sú všetky tradičné čínske stavby charakteristické veľmi podobným architektonickým štýlom a rozmiestnením v rámci areálu.

Medzi budovy tradičnej čínskej architektúry patria cisárske paláce a hrobky, chrámy, oficiálne administratívne budovy, akadémie a ľudové obydlia. Táto diplomová práca má za cieľ venovať sa práve konkrétnemu typu tradičných čínskych stavieb, a síce budove *yamenu* a jeho fungovaniu ako administratívny úrad v oblasti riadenia jednotlivých regiónov. Vychádzajúc zo všeobecných charakteristík tradičnej čínskej architektúry sa dá napríklad tvrdiť, že tradičná čínska architektúra sa vyznačuje jednotnosťou budov, čím stavby *yamenu* sú ťažko odlíšiteľné od stavieb chrámu, či paláca. Naopak je možné sa domnievať, že z hľadiska rozmanitosti čínskych náboženských náuk, či rôznych iných filozofických učení, ktoré mali taktiež svoj podiel na tradičnej čínskej architektúre, je architektúra *yamenu* charakterizovaná pestrosťou dekoratívnych prvkov a rôznorodosťou umiestnenia v rámci areálu.

Cieľom tejto práce je na základe vyššie sformulovanej hypotézy analyzovať jednotlivé prvky čínskej architektúry a následne ich porovnať s architektúrou *yamenu*. Zároveň podľa bližšie určených architektonických zásad *yamenu* a orientáciou stavby v rámci areálu sa práca ďalej zaoberá určením významu *yamenu* v rámci čínskej spoločnosti. .

Nakoľko bolo množstvo *yamenov* zničených alebo len čiastočne dochovaných a o starom čínskom stavebníctve neexistuje mnoho písomných prameňov, tak sa predkladaná práca z teoretického, ale aj praktického hľadiska opiera predovšetkým o architektúru *yamenov*, ktoré pochádzajú prevažne z dynastie Qing.

Štruktúra práce je zoradená nasledovne: V prvej časti práce je vysvetlený význam slova *yamen* a jeho základná charakteristika z hľadiska fungovania v administratívnej oblasti s nahliadnutím na zaradenie pojmu z časového hľadiska. Ďalej sú popísané zásady tradičnej čínskej architektúry, ako napríklad hlavný stavebný materiál, technika stavieb, či

rozmiestnenie budov v rámci areálu s dôrazom na učenie *fengshui* a následné porovnanie týchto princípov s architektúrou stavby *yamenu*. Okrem toho sa spomínajú aj hlavné náboženské smery, z ktorých konfucianizmus mal na tradičné čínske stavebníctvo najvýznamnejší vplyv. Druhá časť práce sa zaoberá hlavnými rysmi mestskej architektúry a následne sa venuje dôvodom umiestnenia *yamenu* v čínskych mestách, jeho fungovaniu ako administratívny úrad a detailnému popisu jednotlivých častí stavieb v rámci úradníckych areálov. Výsledky analýzy architektúry tradičných čínskych administratívnych úradov sú popísané na základe skúmania doposiaľ existujúcich *yamenov* v záverečnej časti tejto práce. Zároveň sa v práci vyskytuje množstvo osobných fotografií čínskych stavieb vrátane návštevy zachovaného a zrekonštruovaného *yamenu* v oblastnom meste Pingyao.

EDIČNÁ POZNÁMKA

Čínske znaky v texte sú uvedené v nezjednodušenej forme. V prípade prepisu znaku do latinky je použitá čínska transkripcia *pinyin* v zjednodušenej podobe, t.j. bez zaznamenania tónov, ktoré pre účely tejto práce neboli smerodajné. V texte sú čínske slová a termíny najskôr uvedené v prepise latinkou a následne v čínskom znakovom písme.

1 YAMEN

1.1 Význam slova *yamen*

Yamen fungoval ako administratívny úrad čínskych vládnych byrokratov. Jednalo sa o rozľahlý areál nachádzajúci sa v centre mesta, v ktorom vládni byrokrati jednali vo veciach vládneho podnikania jednotlivých regiónov. Vládni byrokrati mali za úlohu spravovať nielen finančné záležitosti, ale riešiť aj rôzne prípady miestnych obyvateľov a spravodlivo súdiť obvinených a udeľovať tresty. Títo úradníci mali taktiež vo svojej moci vydávať politické správy a vyhlášky.

Podľa čínsko-anglického prekladového slovníka *The Contemporary Chinese Dictionary = Xiandai Hanyu Cidian 現代漢語詞典* (2002) je *yamen* definovaný ako „štátny úrad“ (Chen a Ling 2196). V anglickom výkladovom slovníku sa heslo vyskytuje pod názvom *yamen* alebo *yamun* a znamená „sídlo alebo obydlie čínskeho vládneho úradníka alebo oddelenia“ (Simpson 690). Aj napriek tomu, že areál *yamenu* bol prednostne využívaný pre úradné účely, v jeho priestoroch sa okrem toho nachádzali aj obydlia vládnych úradníkov, ich manželiek, najbližších rodinných príslušníkov a ďalších zamestnancov *yamenu* (Skinner 364).

Čo sa týka rozlohy a veľkosti, tak existovali rôzne *yameny* v závislosti od moci úradníkov a veľkosti regiónov, ktoré boli nimi spravované. Zvyčajne si však všetky miestne *yameny* zachovávali podobné architektonické rysy, ktorými boli vstupná brána, nádvorie a hlavná sieň, kde sa konali súdne obrady, ďalej sklady, väzenie a vyššie spomínané obydlia vládnych úradníkov, ich rodín a zamestnancov.

Lexikologický význam možno vidieť aj v doslovnom preklade jednotlivých znakov. Čínske slovo *yamen* pozostáva z dvoch morfémy: *ya* 衙 + *men* 門. Prvý znak znamená v slovenskom preklade „úrad“, čo zdôvodňuje hlavnú funkciu *yamenu*. Okrem významu „úrad“ sa morféma *ya* podľa anglického etymologického slovníka dá preložiť ako generálsky stan, či pavilón alebo obydlie úradníka“ (Onions 1017). Zaujímavý je aj ďalší význam morfémy *ya* podľa Kleina, ktorý sa doslovne prekladá ako „vlajka, zástava“ (Klein 1759).

V druhej časti slova je znak *men*, ktorý sa prekladá do slovenčiny ako „brána“. Keďže *yameny* boli ohraničené stenami (Olivová 51), z toho vyplýva, že znak *men* naznačuje význam

hlavného vchodu tzv. „slávobrána“, ktorou sa do ohraničeného priestoru *yamenu* vstupovalo (obr. 1-1) alebo doslovne tzv. „brána s vlajkami, ktorá bola umiestnená pred úradnými budovami“ (Klein 1759).



Obr.1-1: Vstup do priestorov *yamenu*, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.

1.2 Časové zaradenie *yamenu*

Dôkazy o existencii čínskych administratívnych úradov siahajú hlboko do histórie Číny. Záznamy pochádzajú z rôznych miestopisov, cestopisov, máp, bibliografií o živote úradných správcov, ale aj z diel čínskej beletrie, ako napríklad od čínskeho spisovateľa Yuan Mei 袁枚 alebo *Príbeh jazerného brehu Shuihu Zhuan* 水滸傳, či dokonca príbehy o sudcovi - detektívi Di 狄 od holandského spisovateľa Roberta Van Gulika. Aj napriek týmto záznamom však neexistuje dostačujúci dôkaz, podľa ktorého by sa dali z chronologického hľadiska určiť presné počiatky existencie *yamenu*.

Keďže *yamen* slúžil ako administratívne centrum danej oblasti, tak sa v jeho úradných budovách uchovávalo veľké množstvo písomných materiálov a rôznych administratívnych dokumentov. Obrovský rozsah týchto archívov bol zhromažďovaný už od obdobia dynastie Qin 秦 (221-206 pred n. l.) a dynastie Han 漢 (206 pred n. l. – 220 n. l.), kedy boli dochované oficiálne kópie z rôznych oblastí podnikania (Wilkinson 936).

Jedným z prvých záznamov bol *yamen* z oblastného kraja Wu 吳, ktorý bol založený približne v roku 222 pred n. l. na konci obdobia bojujúcich štátov, po čínsky Zhanguo shidai 戰國時代 (475 - 221 pred n. l.), a teda ešte pred zjednotením Číny pod vládou dynastie Qin (Xu 277). Neskôr v roku 696 n. l. bolo zriadené sídlo oblastného kraja Changzhou 常州, ktorého *yamen* spravoval polovicu teritória oblasti Wu a situácia sa nezmenila až do roku 1724, kedy časť teritória oblasti v Changzhou patrila pod jurisdikciu novozriadeného kraja Yuanhe 元和 (Xu 277).

Počas dynastie Qing 清 (1644 – 1912) existovalo na území Číny približne dvetisíc miestnych *yamenov* (Wilkinson 936), čo dokazuje, že v provinčných hlavných mestách sa nachádzali viaceré administratívne úrady, ako napríklad v prípade mesta Suzhou 苏州, kde sa v druhej polovici dynastie Qing dohromady nachádzalo päť oblastných *yamenov* (Xu 57). V roku 1864 bol zriadený *Zongli yamen* 總理衙門 (bližšie v kapitole 5.1.1), ktorý slúžil ako zahraničný úrad (Ford 141).

Keďže *yameny* boli považované za symbol cisárskej vlády, tak po páde dynastie Qing v roku 1911 bolo množstvo z nich zničených alebo prestavaných na iné účely, podobne ako aj za éry predsedu Mao Ze Dong-a 毛泽东 (Jones 134). V dnešnej dobe sa len veľmi málo *yamenov* zachovalo v celistvosti (Olivová 51). *Yameny* sú zaradené pod ochranu UNESCO a zároveň slúžia ako miestne múzeá.

2 ZÁSADY ČÍNSKEJ ARCHITEKTÚRY

Čínska architektúra má hlbokú históriu, o čom svedčí aj množstvo zachovaných literárnych a grafických dokladov. Architektúra sa začala vyvíjať spolu s čínskou civilizáciou, ktorej počiatky siahajú niekoľko tisíc rokov dozadu. Na prvý pohľad sa teda popisovanie čínskej architektúry a jej základných princípov od počiatku až dodnes môže javiť dosť zložito. Avšak Boyd vo svojej knihe *Čínska architektúra a mestské plánovanie, 1500 p. n. l. – 1911 n. l.* (1962) argumentuje nasledovne:

Aj keď sa to zdá byť zvláštne hovoriť o spoločných zásadách v architektúre, ktorá je rozsiahla viac ako dvetisíc rokov, avšak taká bola základná jednotnosť a štandardizácia v čínskej tradícii, že tam naozaj existovali charakteristiky, a to ako v štruktúre, tak aj v plánovaní. (Boyd 23)

Podľa Boyda je teda možné určiť základné prvky a zásady tradičnej čínskej architektúry, ktoré sa neustále vyskytovali v súvislosti s vývojom čínskej civilizácie a prakticky až na dekoračné detaily sa tieto princípy vôbec nemenili, prípadne sa vylepšovala ich technika. Táto jednotnosť prvkov sa stala základom budovania čínskych stavieb až do polovice 19. storočia, kedy bol v Pekingu zreštaurovaný napríklad Letný Palác, po čínsky *Yihe Yuan* 頤和園 (obr. 2-1) na báze tradičných princípov (Boyd 46).



Obr. 2-1: Pavilón *Foxiang* 佛像, Letný Palác v Pekingu, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.

Avšak v polovici 19. storočia došlo v dôsledku obchodovania s ópium ku konfrontácii medzi Čínou a západnými mocnosťami, čo malo významný vplyv aj na čínske stavebníctvo, nakoľko sa vo veľkom množstve začali vyskytovať aj prvky zo západnej architektúry, ako napríklad anglikánsky kostol v meste Tianjin 天津 (obr. 2-2) (Cai 150).



Obr. 2-2: Anglikánsky kostol v meste Tianjin, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.

Tradičné prvky sa tak začali v čínskej architektúre postupne strácať, a to najmä ako bolo spomínané vyššie z dôvodu rastúceho vplyvu západnej architektúry, a taktiež aj kvôli monotónnosti techniky a dizajnu čínskych budov.

Architektúra v starovekej Číne neexistovala ako nezávislý vedný odbor a štýl čínskeho stavebníctva sa tradoval vďaka nespočetnému množstvu čínskych remeselníkov, ktorí predávali svoje vedomosti z jednej generácie na druhú (Cai 4). Zachované historické pramene, ako napríklad stavebný manuál z roku 1100, nazývaný *O stavebných metódach* (*Yingzao Fashi* 營造法式) (Olivová 25), a taktiež aj dodnes existujúce a pre verejnosť dostupné čínske budovy postavené v tradičnom štýle sú základom skúmania zásad tradičnej architektúry. Tieto zásady sa však od európskeho vnímania vyznačujú rozdielmi, „a to nejen materiálom, technikou stavby alebo členením prvků, ale i umístěním a orientací v rámci areálu“ (Olivová 21). Práve na základe bližšieho určenia týchto rozdielov, je možné vymedziť hlavné charakteristiky čínskej architektúry.

2.1 Stavebný materiál

Čo sa týka stavebného materiálu, tak Číňania podobne ako v Európe dávali dôraz na prírodný materiál, ako napríklad kameň, drevo, voda, hlina a kov. Rozdiel medzi čínskym a európskym vnímaním stavebných materiálov bol však v tom, že v Európe sa na budovanie stavieb používalo murivo, zatiaľ čo v Číne bolo základným stavebným materiálom drevo. (Boyd 23).

Dôvod, prečo Číňania dávali prednosť drevu, má rôzne vysvetlenia. Drevo má v porovnaní s inými materiálmi nižšiu pevnosť, čo však vzhľadom k jeho nízkej hmotnosti nemusí byť nevýhodou. Zároveň má veľmi dobré izolačné, a taktiež ozdravujúce vlastnosti. Ďalšími výhodami dreva sú jeho pružnosť, ohybnosť a jednoduchá opracovateľnosť. Čínski architekti, rezbári a maliari vedeli, ako vhodne využívať tieto prirodzené kvality a čínske budovy tak boli zdobené množstvom vertikálnych ozdobných prvkov (obr. 2.1-1), ako napríklad rôzne figúrky, či mýtické štvornohé zvieratká (Olivová 23).



Obr. 2.1-1: Drevený netopier ako symbol šťastia, Záhrada Yuyuan 豫園, Šanghaj, Mária Mokošová, 28 June 2011, JPEG súbor.

Avšak obavy zo vzniku požiaru a následne z technického hľadiska aj krátkodobá použiteľnosť sú hlavnými nevýhodami dreva ako stavebného materiálu. Z tohto dôvodu sa množstvo čínskych budov nezachovalo, čo však Číňanom až tak neprekážalo, nakoľko z dreva, ktoré bolo podstatne lacným materiálom, boli mnohokrát zrekonštruované celé komplexy alebo vystavané úplne nové budovy (Boyd 26).

Drevo teda v Číne aj napriek svojim nevýhodám našlo veľké uplatnenie a stalo sa hlavným prvkom tradičnej čínskej architektúry. Najskôr sa používalo pevné cédrové drevo (Boyd 26), ktoré sa však postupne stalo príliš vzácné, a tak sa začalo využívať borovicové

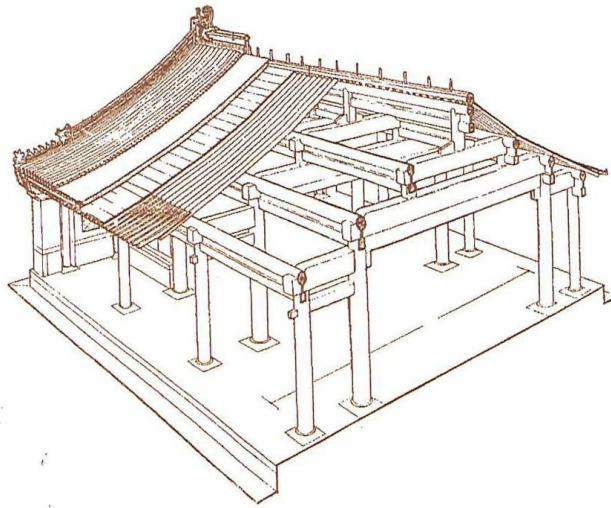
drevo (Olivová 20), z ktorého sa predovšetkým vyrábali stĺpy, trámy a používalo sa aj na obklady stropov a stien. Z praktických dôvodov však drevený materiál vyžaduje špeciálnu starostlivosť, a preto ho bolo nutné pravidelne udržiavať metódami impregnácie, čiže napustením, čo pomáhalo chrániť konštrukciu pred rôznymi škodcami a poveternostnými podmienkami. Drevo tak bolo pravidelne natierané lakom a pre skrášľujúci efekt sa používal farebný náter, čím sa spestrili odhalené časti stĺpov. Každá farba však mala aj svoj patričný význam: červenou farbou sa natierali stĺpy, zelenou a modrou farbou bol zdobený krov (obr. 2.1-2) (Olivová 20-21).



Obr. 2.1-2: Farebné prevedenie dvojtátnku v parku pri Oltári Nebies, Peking, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.

2.2 Stavebná konštrukcia a jej technika

Keďže v Číne dominovalo vyššie spomenuté drevo ako hlavný stavebný materiál, tak sa z neho vyrábali rôzne stĺpy, trámy, nosníky, konzoly a architrávy, čomu bola prispôsobená aj stavebná technika. Podobne tomu tak bolo aj pri výstavbe administratívnych budov v rámci areálu *yamenu*, kde sa taktiež z dreva zhotovovali stĺpy, drevené mriežky čelných stien a rôzne priečne trámy (Olivová 51).



Obr. 2.2-1: Drevená konštrukcia starovekej čínskej architektúry, prevzaté od Yanxin Cai, *Chinese Architecture*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2011) 2. Print.

Pravidlom sa stala rámová konštrukcia (Boyd 23), ktorá vytvárala priestorovú sústavu so vzájomne prepojenými pravouhlo križujúcimi sa drevenými stĺpmi a trámami (obr. 2.2-1). Výnimku tvorili pevné murované nosné steny pri výstavbe hradieb, obranných stien, pohrebných budov, pagod, či mostov (Boyd 23).

V praxi teda začal byť populárny tzv. „architrávový systém“ (Olivová 20), ktorého základom bola drevená stavebná konštrukcia dostatočne pružná s tendenciou sa prehýbať. Princíp „architrávového systému“ spočíval v spojení väzného trámu, stĺpu a vodorovného zastrešenia (obr. 2.2-2).



Obr. 2.2-2: Spoj nosných ramien medzi strechou a stĺpom, altánok pri Oltári Nebies, Peking, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.

Pri spájaní trámu a stĺpu sa využívala drevárska technika spájaním na čap a dlab (Cai 2). Princípom tohto spoja je vytvorenie dlabu v strede jedného zo spájaných drier a čapu v strede druhého. Používal sa hrubší drevený materiál, pričom išlo prevažne o spájanie pod pravým uhlom. Uvedený stavebný typ bol nájdený napríklad v architektonickom nálezisku v provincii Zhejiang 浙江, kde nad stĺpmi a pod strechami ruín boli objavené horizontálne a vertikálne drevené časti tvorené opakujúcou sa sústavou komponentov, po čínsky nazývané *dougong* 斗拱 (Cai 2). Na obrázku 2.2-3 je znázornená horná časť stĺpov *dougong* v podobe strážcov, ktorí ochraňujú Budhov v jaskyniach *Yungang* 雲崗 v provincii Shanxi 山西. Táto sústava komponentov sa skladala z drevených čapíkov a podperných konzol, čím bolo dosiahnuté pravidelné rozloženie hmotnosti na stĺpoch (Olivová 24).



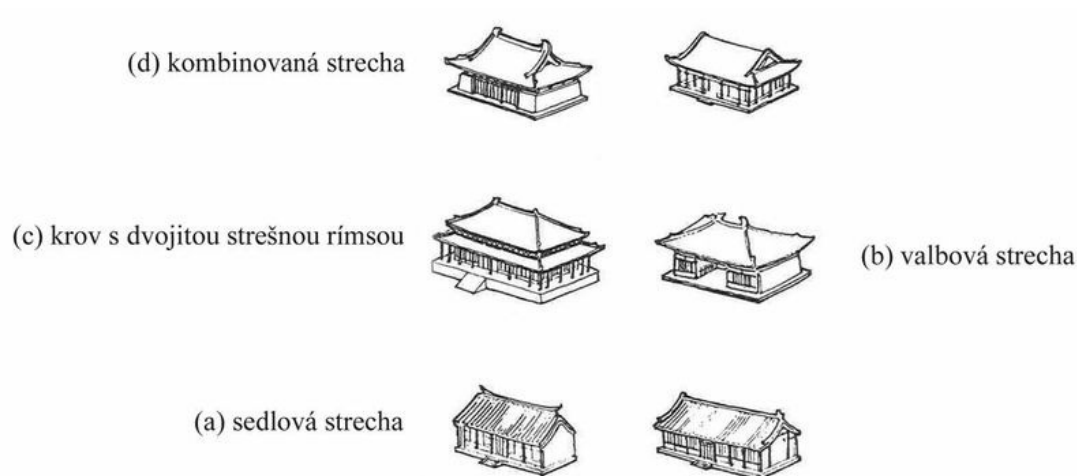
Obr. 2.2-3: Horné časti stĺpov (*dougong*), jaskyne *Yungang*, provincia Shanxi, prevzaté od Marcin Bialek; *Top of the Column in the Building Protecting the Caves of Yungang Grottoes, Datong, China*; 23 July 2010; Web; 15 Feb. 2013.

2.2.1 Strechy

Strechám bol v Číne kladený veľký dôraz, pretože okrem praktického využitia splňali najmä estetickú funkciu. Prepracovanosťou a okázalým tvarom strešných krytín sa upozorňovalo na majestátnosť stavieb, podobne ako to bolo aj v prípade úradných budov - *yamenov*, ktorých strešné plastiky slúžili ako hlavný ozdobný prvok (Olivová 51).

Typickým čínskym architektonickým rysom je optické prehnutie strechy smerom nahor, čo je spôsobené sústavou kratších dosiek poukladaných na seba a zostavených do zvyšujúcej sa lomenej krivky, nie priamej línie ako to bolo v západnej architektúre (Olivová 22). Na obrázku 2.2.1-1 sú znázornené odlišné typy striech v starovekej Číne, ktoré dodávali

na rozmanitosti stavieb.



Obr. 2.2.1-1 Rôzne typy striech čínskych stavieb, prevzaté od Yanxin Cai, *Chinese Architecture*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2011) 5. Print.

Strechy sa dajú rozdeliť do štyroch základných typov podľa funkcie budov: (a) sedlová strecha, (b) valbová strecha, (c) krov s dvojitou strešnou rímsou a (d) strecha, ktorá je zlúčenina oboch predošlých striech, tzv. kombinovaná strecha (Olivová 23-24). Rozdielnosť striech zároveň odrážala určité časové obdobie a štýl architektúry rôznych etnických národností pochádzajúcich z odlišných regiónov.

2.3 Rozmiestnenie v rámci areálu

Umiestnenie stavieb v rámci areálu má základy v chápaní čínskej filozofie. Pre bližšie vysvetlenie a pochopenie umiestnenia jednotlivých častí budov v starovekej Číne je najskôr dôležité pochopiť vnímanie a predstavy Číňanov o vesmíre v staroveku. Podľa Olivovej, ktorá vo svojej knihe odôvodňuje základy chápania kozmického sveta, Číňania verili, že Zem bola štvorcového tvaru, nad ktorou sa vznášali oblaky a pomedzi prúdili vodné kanáliky a magické sily (27-28). Na základe predstáv o tom, ako starovekí Číňania vnímali Zem, teda ako štvorcovú plochu, vyplýva aj rozvrhnutie krajiny, plánu mesta, jednotlivých budov a ich miestností.

Koncept Zeme ako štvorcovej plochy bol ďalej rozvinutý aj v tradičnom čínskom učení *fengshui* 風水, ktorého vplyvy sú pozorovateľné taktiež na architektúre samotného *yamenu*. Úradnícky areál bol vybudovaný na pôdoryse pravidelného štvoruholníka, respektíve

obdĺžnikovom pôdoryse, a budovy v rámci celého priestoru boli rozmiestnené pozdĺž centrálnej osi (Olivová 51) tak, aby podľa učenia *fengshui* bolo dosiahnuté prúdenie blahodarnej energie v rámci celého areálu *yamenu*.

Okrem toho *yamen* ako významný administratívny úrad niesol veľkú zodpovednosť za správne vedenie verejných vecí danej oblasti, čím priamo ovplyvňoval aj životy a prosperitu mestského obyvateľstva, preto bolo nutné, aby bola administratívna stavba v súlade s praktikami učenia *fengshui*.

2.3.1 Funkcia *fengshui* v čínskej architektúre

天灵地利人和

Tianling dili renhe

V správnom čase na správnom mieste

Geomancia alebo po čínsky *fengshui* existovala už v starovekej Číne, o čom svedčí aj kniha *Qingnangjing* 青囊经, stará taoistická príručka, ktorej autorstvo sa pripisuje alchymistovi Huang Shigong 黄师公. Kniha je okrem iného spomínaná aj v jednej z klasických kníh *Yijing* 易经 (Bruun 265). Pre bližšie oboznámenie sa s týmto učením je dôležité porozumieť základnej charakteristike *fengshui*, ktorá vysvetľuje zákonitosti prúdenia energie v prírode, pričom je takisto aj hlavným zdrojom staviteľstva a interiérového dizajnu.

Práve tak, ako je tvarovaný zemský povrch, čiže prostredníctvom prúdenia vetra a tokom vody, je aj odvodený názov pre *fengshui*. (Olivová 29). Znak *feng* 风 v čínštine znamená vietor a *shui* 水 je čínsky znak pre vodu, čo zároveň nesporne súvisí s prírodnou rovnováhou: „*Fengshui*, doslova „vitr a voda“, bere v úvahu profil krajiny, pôvodný typ, sled vodných toků a ďalší charakteristiky a jejich konfigurace porovnáva se souhvězdími“ (Olivová 29).

Na základe pozorovania klimatických podmienok sa postupne zisťovalo, aký prírbytok je najvhodnejší, pričom *fengshui* a jeho základné princípy sa dochovali dodnes a stávajú sa čím ďalej, tým viacej populárne.

2.3.2 Ideálne rozvrhnutie krajiny podľa fengshui

地有四勢，气从八方。

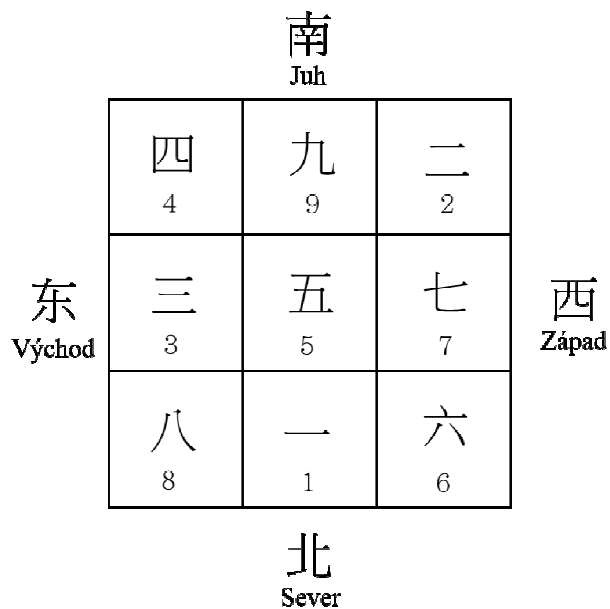
Di you si shi, qi cong ba fang.

Zem má štyri konfiguračné sily, energia qi [prichádza] z ôsmich smerov.

Fengshui sa vyznačuje usporiadaním plánu krajiny do tvaru štvorca, prípadne obdĺžnika. Štvorec a jeho štyri uhly súvisia s čínskou kozmológiu, keďže Číňania verili, že samotná Zem bola štvorcového tvaru.

Podľa knihy *Yijing* existuje aj ďalšie odôvodnenie štyroch hrán štvorca, ktoré súvisia s charakteristikou ročných období, a taktiež sa spájajú s hlavnými svetovými stranami, pričom každej svetovej strane symbolicky prislúcha bájne zviera (Bruun 4).

Okrem toho sa v knihe *Yijing* spomína osem smerov, odkiaľ prúdi životodarná energia *qi* 气. Smery súvisia s ôsmimi stranami kompasu: sever, juh, západ, východ, severozápad, severovýchod, juhozápad a juhovýchod (Bruun 4). Zaujímavosťou je fakt, že energia *qi* prúdi smerom dovnútra do interiéru, kde sa sústreďuje v centre (štvorca). Polia vo štvorci sa následne rozdeľujú do tzv. osem trigramov, po čínsky *bagua* 八卦 (obr. 2.3.2-1) (Bruun 4-5).



Obr. 2.3.2-1: Rozdelenie polí štvorca, Mária Mokošová, 1 Mar. 2013, PNG súbor.

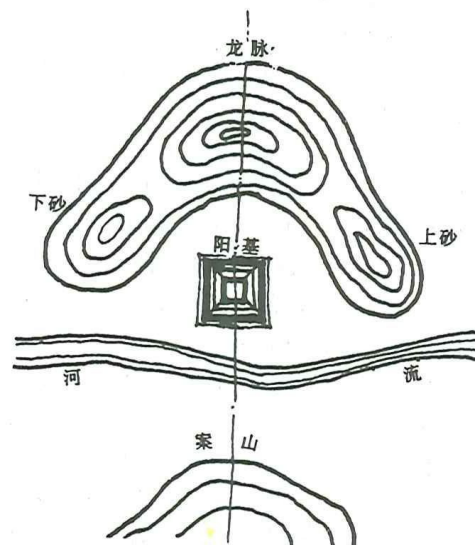
Takéto prúdenie energie *qi* sa v knihe *Yijing* uvádza smerom z vonkajšku dovnútra, respektíve do centra (po čínsky sa nazýva *Taiji* 太极), ktoré z tohto dôvodu nie je zdrojom prúdenia energie, ale jej výsledkom (Bruun 3).

Hlavnou úlohou *fengshui* je teda usporiadať priestor tak, aby bola dosiahnutá harmónia v rámci prostredia, či už obytného alebo prírodného. Pre správne prúdenie energie *qi* sa zohľadňujú nielen estetické, psychologické, geografické, filozofické, ale aj matematické a astrologické princípy geomancie. Olivová popisuje najvhodnejšie usporiadanie priestoru nasledovne:

Chrámy, paláce, mestá i prostá obydľá měla být miniaturní replikou kosmického řádu. Ideální objekt byl obrácen čelem k jihu, zezadu jej chránil kopec a před ním obloukem protékala říčka. Co chybělo, mohlo být přidáno umělým zásahem. (Olivová 28)

Aby bol dosiahnutý kozmický poriadok, tak sa ako príklad „umelého zásahu“ spomína prerušovanie ciest a vodných kanálov prostredníctvom stavieb alebo vystavanie veže, či pagody, ktoré mali nahradiť chýbajúci kopec (28).

Na obrázku 2.3.2-2a je zobrazenie ideálneho priestoru krajiny, v ktorom je situovaná stavba podľa učenia *fengshui*. Abstraktné zobrazenie harmonicky usporiadanej prírody vystihuje vlna *fengshui* pri pobreží Kanagawa na obrázku 2.3.2-2b.



Obr. 2.3.2-2a: Ideálne zobrazenie využitia krajiny podľa *fengshui*, prevzaté od Lucie Olivová, *Tradiční čínská architektura*, (Praha: Dokořán, 2008) 28. Print.



Obr. 2.3.2-2b: Veľká vlna u pobrežia Kanagawy, Tokio, prevzaté od Katsushika Hokusai; *Kanagawa Oki Nami Ura*; 1830-32; Polychrome woodblock print, ink and color on paper; (New York: The Metropolitan Museum of Art); *Metmuseum.org*; Web; 15 Feb. 2013.

2.4 Filozofické vplyvy

Spôsoby a charakteristiky každodenného života, rozmanité zvyky a tradície čínskeho ľudu, to všetko bolo odrazom náboženských a morálnych princípov, ktoré sa v starovekej Číne uplatňovali. Keďže sa staviteľstvo v Číne vyvíjalo vzájomne s čínskou civilizáciou, tak sa na architektúre čínskych budov, úradov, teda aj *yamenov*, inštitúcií, chrámov, či dokonca pri plánovaní miest nesporne odzrkadľujú rôzne filozofické smery.

Myšlienkové a filozofické prúdy museli však spĺňať dve hlavné kritéria: vyhovovať zvyklostiam ľudu a zároveň zabezpečiť správny chod štátu. Z tohto dôvodu sa vyžadovala ich vzájomná a veľmi úzko prepojená súdržnosť, ba dokonca až splynutie, čo sa najlepšie podarilo trojici tradičných náboženských náuk *sanjiao* 三教 (taoizmus, budhizmus, konfucianizmus) (Vávra a Šindelář 135).

Pôsobenie vplyvov z taoizmu, filozofia *ying-yang* 营养 zároveň s princípom „filozofie piatich prvkov“ (Cai 9) a vyššie spomínané učenie *fengshui* majú taktiež svoj podiel na tradičnej čínskej architektúre. Tieto filozofické smery však ovplyvňovali najmä exteriér čínskej architektúry v čínskych záhradách, či krajine a uplatnili sa najmä pri plánovaní miest

(bližšie v kapitole 4. *Yamen* a mestská architektúra) na rozdiel od konfucianizmu, ktorý mal najväčší podiel na architektúre čínskych stavieb a ich interiérov (Boyd 111).

Budhizmus, ktorý vznikol v Indii okolo 5. storočia pred n. l. a do Číny sa dostal až v 1. – 2. storočí n. l. (Vávra a Šindelář 80), taktiež zanechal významné stopy v tradičnej čínskej architektúre. Hoci stavby sú pôvodne indického charakteru, považujú sa za typicky čínske, ako napríklad pagoda s čínskym názvom *ta* 塔 (Olivová 131) alebo slávobrána, po čínsky *pailou* 牌樓 s doslovným prekladom „vysoká stavba s nápisom“ (111). Aj napriek tomu, že slávobrána sa nachádzala pri vstupe do *yamenu*, vo všeobecnosti však budhizmus nemá na architektúru *yamenu* žiadny významný vplyv.

Z trojice hlavných tradičných náboženských smerov bol konfucianizmus počas vývoja čínskej civilizácie považovaný za najviac rozšírený a najpopulárnejší (Vávra a Šindelář 135). Zároveň aj v najväčšej miere ovplyvnil tradičnú čínsku architektúru, a tým aj architektúru samotného *yamenu*.

3 KONFUCIANIZMUS V ČÍNSKEJ ARCHITEKTÚRE

Termín konfucianizmus = konfuciánstvo je pôvodne zo západu a jeho čínsky ekvivalent *rujia* 儒家 sa dá voľne preložiť ako „konfuciáni“, „konfucianizmus“ (Vávra a Šindelář 47). Konfuciánske učenie je spájané s pôsobením čínskeho mysliteľa Konfucia, po čínsky celým menom Kongqiu 孔丘 (Cai 65), ktorý ustanovil základné konfuciánske princípy.

Konfucius žil v rokoch 551 až 479 pred n. l. a politický chaos, ktorý v tej dobe prevažoval, sa javil ako veľká morálna kríza, ktorú je nutné riešiť prísnou etiketou a hierarchiou medziľudských vzťahov (Boyd 9). Presnejšie sú základné myšlienky konfucianizmu vystihnuté v jednej z úvodných pasáží *Zápisov o obradoch Liji* 禮記:

[Korektní vztahy mezi] vládcem a poddaným, nadřízeným a podřízeným, otcem a synem, starším a mladším bratrem nelze ustanovit bez obřadů. [...] Ušlechtilý muž je proto uctivý a zdvořilý, neúnavný v plnění povinností, ústupný a upožadující se, čímž objasňuje obřady. Papoušek dokáže mluvit, ale přesto se neliší od ostatního ptactva. Opice dokáže mluvit, ale přesto se neliší od ostatní zvěře. Pokud by člověk byl bez obřadů, pak ačkoliv by dokázal mluvit, rovněž by se svou myslí (*xin* 心) nelišil od ptactva a zvěře. Pouze ptáci a zvířata jsou bez obřadů, a proto [mezi zvířaty] otec a syn sdílejí stejnou družku. Z toho důvodu se objevili světci (*shengren* 聖人) a vytvořili obřady, aby jimi vychovávali lid a aby lidé skrze obřady pochopili, jak se odlišit od ptactva a zvěře. (qtd. in Vávra a Šindelář 34-35)

Táto pasáž popisuje základný hierarchický koncept poslušnosti a zároveň vystihuje konfuciánsku predstavu o človeku, ktorý sa stal ušľachtilý svojou výchovou, tzv. „ušľachtilý muž“, po čínsky *junzi* 君子 (v pôvodnom význame sa slovo prekladá ako „aristokrat“, teda človek ušľachtilý pôvodom) (Vávra, Šindelář 35). „Ušľachtilý muž“ v sebe naplno zjednotil požiadavky obradnosti, stal sa kultivovaný a civilizovaný, čím sa odlišil od zvierat a ľudí, ktorí sa vyznačujú absenciou kultúrnych hodnôt.

3.1 Hierarchické odlišnosti

Podmienené hierarchickou štruktúrou konfucianizmu, ako bolo spomínané vyššie, sa tieto presne vymedzené rozdiely vzťahov medzi spoločenskými triedami, respektíve medzi viac a menej civilizovanými ľuďmi odrazili aj na tradičnej čínskej architektúre. To v praxi znamenalo, že čínski architekti brali na vedomie nielen funkciu stavieb, ale najmä spoločenské postavenie ich majiteľov, ktoré zobrazili prostredníctvom estetických prostriedkov (Cai 3). Z hľadiska tradičnej čínskej architektúry sa toto rozdielne spoločenské postavenie vyjadruje v množstve dekoračných prvkov, používaním farieb, náročnosťou architektonických štýlov, či rôznou veľkosťou stavieb.

3.1.2 Dekoračné prvky

Z hľadiska dekorácie stavieb sa v tradičnej čínskej architektúre uplatňovali rozličné tvary s dôrazom na ich miniatúrne časti. Medzi dekoračnými prvkami sa však zriedka vyskytovali ľudské figúrky a väčšinou boli stavby zdobené miniatúrnymi napodobneninami rastlín, či zvierat (Fu a Steinhardt 262).



Obr. 3.1.2-1a: Dekorácia strechy vstupnej brány k Oltáru Nebies, Peking, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.



Obr. 3.1.2-1b: Mýtická obluda (*zoushou*), Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.

Na rozdiel od fasády, ktorá sa uplatňovala v západnej architektúre, sa v Číne skrášľovali najmä strechy, čím ako celok vytvárali v podstate jednu veľkú ozdobu (Olivová 23). Drevenými figúrkami, či mýtickými štvornožcami, po čínsky *zoushou* 走兽, sa zdôrazňovali vyčnievajúce strešné hrany (obr. 3.1.2-1a, b) a na dekoráciu strechy budov bolo použité akroterium = samostatný ozdobný prvok (Halzbauer 446), ktoré zobrazovalo hlavy mýtických vodných zvierat, ako napríklad v podobe ryby (obr. 3.1.2-2), neskôr v tvare draka (obr. 3.1.2-3) (Olivová 22).



Obr. 3.1.2-2: Ryba (akroterium) na streche brány v záhrade *Yuyuan* 豫園, Šanghaj, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.



Obr. 3.1.2-3: Lezúci drak (akroterium) na streche chrámu v meste Chengde 承德, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.

Ďalší ozdobný detail vytvárali ploché polkruhové keramické škridle (obr. 3.1.2-4). Škridle pochádzali už z 8. storočia pred n. l. (Olivová 23) a na ich kruhových, prípadne polkruhových zakončeniach (obr. 3.1.2-5) boli buďto vytlačené, či vyryté rôzne ozdobné vzory alebo čínske znaky (Fu a Steinhardt 58).



Obr. 3.1.2-4: Škridle na streche reštaurácie, Doufuchi Hutong 豆腐池胡同, Peking, Mária Mokošová, 1 Oct. 2011, JPEG súbor.



Obr. 3.1.2-5: Zakončenia keramických škridiel na konštrukcii počas dynastie Han, prevzaté od Xinian Fu a Nancy S. Steinhardt, *Chinese Architecture*, (New Haven: Yale University Press, 2002) 58. Print.

Farebná glazúra sa zvyčajne používala iba na strechách významných oficiálnych budov a veľmi typická bola pre ňu žltá farba pokrývajúca napríklad škridle cisárskeho paláca (Olivová 23).

Ibaže podľa hlásania konfucianizmu bolo zakázané zdobiť príbytky obyčajných ľudí, aby sa tým hierarchicky odlíšili od významných cisárskych, úradných, či sakrálnych stavieb, ktoré boli síce skrášľované, avšak taktiež s určitým obmedzením. Príkladom sú úradnícke *yameny*, ktoré mali významnú funkciu v správe, no aj napriek tomu sa vyznačovali veľmi nenápadným dekoratívnym štýlom a nevýrazným sfarbením (Olivová 51).

Či už sa teda jednalo o konfuciánske chrámy, akadémie, skúškové areály, úradnícke budovy, či iné inštitúcie, vždy sa vyznačovali architektonickou jednoduchosťou, skromnosťou a minimálnymi ozdobnými prvkami, aby budovy tak v prvom rade spĺňali svoje funkčné využitie a vyhovovali každodenným potrebám ľudu (Cai 72).

3.1.3 Veľkosť stavieb

Pokiaľ ide o rozmery stavieb, tak ich majestátnosť bola taktiež založená na hierarchicky usporiadaných konfuciánskych princípoch. Avšak hoci išlo o akokoľvek vysoko postavenú budovu v abstraktnom slova zmysle, v praktickom prevedení sa stavby nestavali do výšky, ale naopak do šírky. Šírka stavieb sa presnejšie určovala tzv. modulom *jian* 件, ktorý bol definovaný rozmerom medzi nosnými stĺpmi (Olivová 21).

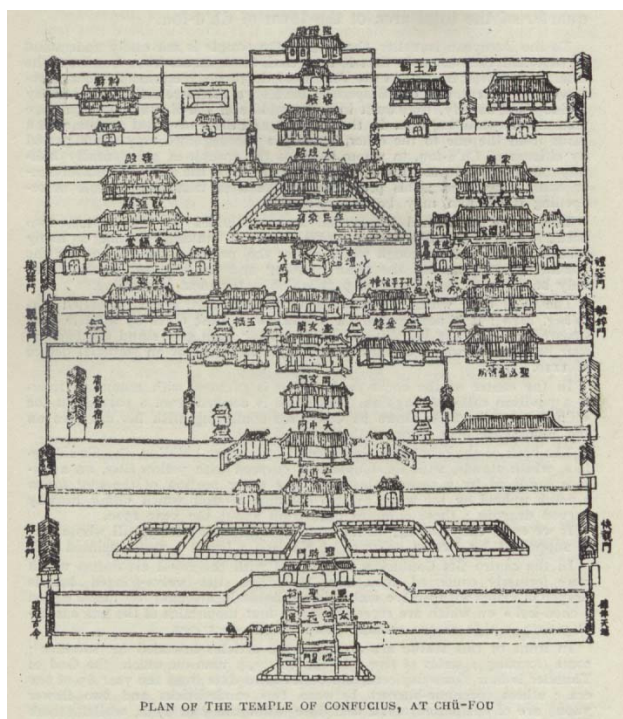
Budovanie čínskych stavieb, ktoré boli rozsiahle svojou šírkou (nie výškou), majú pôvod v taoizme a súvisia aj s učením *fengshui*, ktoré bolo spomínané v predošlých kapitolách. Aby budovy neprekážali v ceste démonom, duchom predkov, či iným magickým silám, tak sa stavali zvyčajne prízemné, prípadne dvojpodlažné budovy (Olivová 36). Areál *yamenu* sa taktiež vyznačoval výlučne prízemnými stavbami (Olivová 51).

3.2 Rozloženie areálu

Striktne patriarchálny systém a etický kód čínskej spoločnosti ako odraz konfuciánskeho učenia ovplyvnil aj rozloženie areálu. Konfuciánska hierarchia bola dodržiavaná bez ohľadu na významnosť stavby, a to ako chrámy, inštitúcie, administratívne úrady, či v prípade tradičných čínskych obydľí s nádvorím. Konfuciánsky kód bol zodpovedný za prísne oddelenie medzi interiérom a exteriérom, rozlíšenie medzi nadradenými a podradenými obyvateľmi a medzi mužom a ženou. Pospájané časti obydľí tvorili jeden ohraničený celok, ktorý bol uzavretý, izolovaný a oddelený od vonkajšieho sveta.

Z hľadiska tradičnej čínskej architektúry boli budovy v rámci stavebného komplexu vždy umiestnené pozdĺž centrálnej osi (bližšie v kapitole 4.1.1 Centrálna os a symetria). Pred nimi sa nachádzali sekundárne budovy, čím ohraničovali štvorcový alebo obdĺžnikový dvor, ktorý poskytoval pocit bezpečia a súkromia (Fu a Steinhardt 8).

Jedná sa napríklad o Konfuciov chrám, v čínštine nazývaný *Kong Miao* 孔廟 (obr. 3.2-1) nachádzajúci sa v meste Qufu 曲阜 v provincii Shandong 山东, ktorý bol založený v roku 153 n.l. (Boyd 136). Celý komplex bol pôvodne sídlom samotného Konfucia a po jeho smrti bola rezidencia prestavaná na chrám, ktorý slúžil k jeho uctievaniu (Cai 69-70).

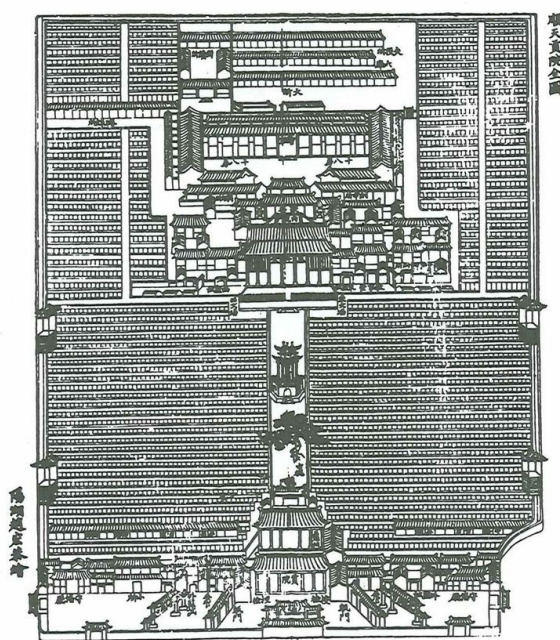


Obr. 3.2-1: Schéma Konfuciovho chrámu v Qufu, neznámy autor; *Historical Plan of the Temple of Confucius at Qufu*, 1912; (New York: Hachette & Company, 1912); Web; 15 Feb. 2013.

Konfuciov chrám v meste Qufu sa stal modelovým typom pre ďalšie konfuciánske chrámy, ktoré boli neskôr vybudované po celom území Číny (Cai 69). Typické usporiadanie týchto chrámov zahŕňalo modlitebnú miestnosť v pravej časti a akadémiu v ľavej časti, ktorá sa postupom času stala samostatnou súčasťou chrámov (Cai 70). Konfuciánstvo fungovalo ako hlavný myšlienkový smer na rozdiel od budhistických a taoistických škôl, ktoré slúžili len pre doplnkové učenie.

Ďalším takým príkladom sú akadémie, po čínsky *shuyuan* 書院, ktoré boli súkromnými inštitúciami a aj napriek tomu, že niektoré z nich svojim neobvyklým tvarom budov vybočovali od prísnych konfuciánskych kódov (Olivová 55), tak si zachovávali areál s pravidelne riešenou kompozíciou. Hlavnými budovami akadémií boli Konfuciova svätyňa a prednáškový sál (Olivová 55) a v rámci areálu ich obklopovali rôzne nádvorcia, záhrady, koridory, či priestranné haly (Cai 71). Príkladom je Akadémia Anding 安定, ktorá bola postavená v roku 1662 v meste Yangzhou 扬州 v provincii Jiangsu 江蘇 (Olivová 55).

Dôsledná geometrická skladba bola dodržiavaná aj v prípade skúškového areálu - *gongyuan* 貢院, ktorý mal byť umiestnený v juhovýchodnej časti mesta s obvyklým obdĺžnikovým areálom a bol ohraničený vysokými hradbami (Olivová 54). Na obrázku 3.2-2 je vyobrazená schéma skúškového areálu v prefektúre Shuntian 顺天, ktorá je dnešným územím mesta Peking (Dong 44-46).



Obr. 3.2-2: Schematické zobrazenie skúškového areálu v prefektúre Shuntian, prevzaté od Lucie Olivová, *Tradiční čínská architektura*, (Praha: Dokořán, 2008) 53. Print.

Obidve vyššie spomenuté inštitúcie, ako aj konfuciánske chrámy majú obdobne navrhnutý areál s pravidelne riešenou kompozíciou a typickým usporiadaním priestoru v obdĺžnikovom tvare.

Štandardné charakteristiky pri plánovaní *yamenu* neboli taktiež výnimkou. V rámci administratívneho komplexu bolo zachované nasledovné rozmiestnenie stavieb: hlavná budova bola postavená v centre areálu a pred ňou boli v rade umiestnené tri brány, okrem ktorých sa v západných a východných krídlach areálu nachádzali ďalšie dvory s budovami a v severnej časti bol postavený správcov dom (Fu a Steinhardt 250).

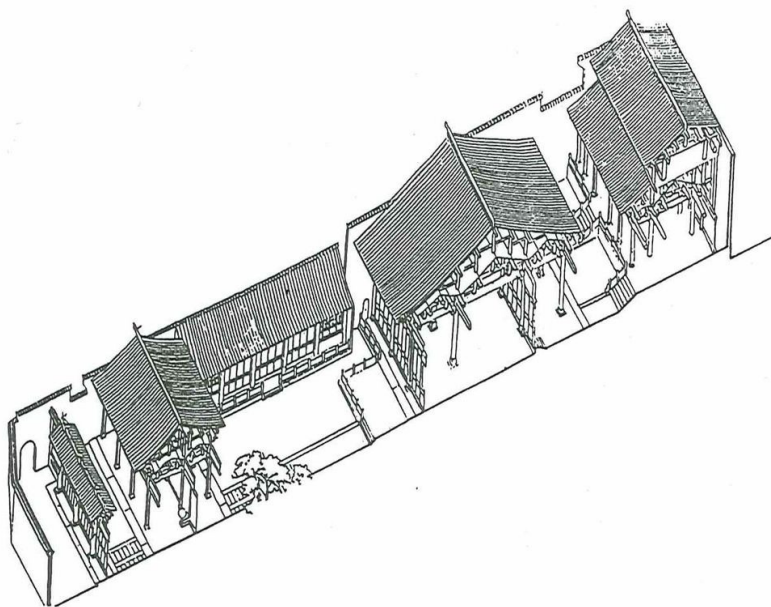
Z hľadiska tradičného čínskeho stavitel'stva je teda zrejmé, že vplyv konfuciánskeho učenia sa výrazne podpísal nielen na samotnej architektúre stavieb, ale aj pri plánovaní budov v rámci areálu. Symetrické usporiadanie stavieb pozdĺž hlavnej osi v rámci ohraničeného priestoru odzrkadľovalo autoritatívny režim, ktorý konfucianizmus hlásal počas celého vývoja čínskeho stavitel'stva.

3.3 Konfuciánsky prístup k náboženstvu

Striednosť konfuciánskeho učenia ovplyvňovala takmer celé čínske dejiny. Od dynastie Han (206 pred n.l. – 220 n.l.) sa toto učenie stalo hlavnou filozofiou štátu a zároveň aj súčasťou spoločenských vzťahov až do roku 1911, kedy zaniklo cisárstvo (Vávra a Šindelář 135). Aj napriek tomu, že konfucianizmus bol síce čiastočne uctievaný aj ako náboženský kult a priamo nepopiera existenciu božstiev, zároveň ani neprejavuje žiadnu potrebu sa s nimi ďalej zaoberať, ba dokonca sa metafyzickým otázkam akoby vyhýba na rozdiel od rôznych polyteistických náboženstiev, ktoré boli v starovekej Číne taktiež veľmi populárne. Z tohto dôvodu sa dá tvrdiť, že stavby v tradičnej čínskej architektúre boli prevažne svetského charakteru a čínska civilizácia nebola riadená žiadnou náboženskou inštitúciou (Boyd 122).

3.3.1 Stavby s náboženským charakterom

Vhodným príkladom veľmi úzko prepojenej hranice medzi náboženským a svetským chápaním konfucianizmu sú klanové svätyne *citang* 祠堂 (obr. 3.3.1-1), kde sa potomkovia klanov schádzali, aby si uctili svojich predkov a zároveň sa v nich stretávali a organizovali rôzne porady a oslavy (Olivová 70-72).



Obr. 3.3.1-1: Svätyňa rodu Luo 罗 (*Luo Dongshu ci* 罗东舒祠), provincia Anhui 安徽, prevzaté od Lucie Olivová, *Tradiční čínská architektura*, (Praha: Dokořán, 2008) 72. Print.

Ako bolo spomínané v predošlej kapitole, konfuciánske chrámy slúžili na uctievanie kultu Konfucia a jeho žiakov, a tak sa nevyznačovali žiadnym náboženským charakterom.

Okrem konfuciánskych chrámov existovali aj iné chrámy, ktoré umožňovali komunikáciu s vyššími božstvami, avšak ich počet bol pomerne menší. Jedná sa napríklad o Chrám nebies, po čínsky *Tian Tan* 天坛, ktorý sa nachádza v Pekingu a pochádza zo začiatku 15. storočia (Boyd 138).

Pri posudzovaní vplyvov konfuciánskeho učenia na čínske stavitel'stvo je dôležité poukázať na usporiadanosť a autoritu, čo malo taktiež obrovský podiel aj na architektúre *yamenov*. Ako bolo spomínané vyššie, konfucianizmus bol veľmi konzervatívnym filozofickým smerom, a to sa bezpodmienečne prejavilo aj na vzhľade sakrálnych, či administratívnych budov. Chrámy stavané v konfuciánskom duchu si bez ohľadu na svoju vážnosť zachovávali pravidelnosť stavby so štvorcovým, či obdĺžnikovým areálom, ktorý bol v rámci priestoru uzavretý murovanými stenami. Zdržanlivosť, jednoduchosť, minimalistické dekoračné prvky a ideál prirodzenej krásy boli hlavnými princípmi, ktoré sa uplatňovali počas celej histórie čínskeho stavitel'stva, podobne ako aj systematické plánovanie miest s koncepciou ohraničeného priestoru, ktorý je dodnes veľmi typickým rysom čínskej architektúry (Olivová 13).

4 YAMENY V ČÍNSKYCH MESTÁCH

衙门八字开, 有理无钱莫进来。

Yamen bazi kai, youli wu qian mo jinlai.

Hoci sú dvere yamenu otvorené, bez peňazí dovnútra nechod'te.

(Zhou Xitao 周希陶)

Pri prechádzke mestami v starovekej Číne by nikomu neušiel pohľad na mandarínske *yameny*. Ako bolo spomínané vyššie, *yameny* slúžili ako sídlo a zároveň aj ako politický úrad byrokratov (mandarínov). Ohradený komplex na priesečníku hlavných mestských ciest a obrovská ornamentálna brána, ktorou sa do *yamenov* vstupovalo (Medhurst 81) boli osobitými vizuálnymi prvkami, ktoré vzbudzovali u všetkých čínskych obyvateľov úctu a rešpekt podobne ako cisársky dvor. Konzervatívnosť architektúry *yamenov* bola odrazom vplyvu konfuciánskych princípov, ktoré dodávali na význame stavby a zároveň tým zdôrazňovali dôležitosť fungovania *yamenov* v oblasti administratívy.

Jedným z hlavných dôkazov o tom, že *yameny* skutočne zohrávali v starovekej Číne veľmi významnú úlohu, je z architektonického hľadiska ich umiestnenie v rámci areálu. Úradné areály boli situované v centre mesta (Olivová 36), ktoré bolo zvyčajne hlavným mestom danej oblasti, či samosprávneho kraja. Z tohto dôvodu je dôležité načrtnúť aj plánovanie starovekých čínskych miest, ktoré tak nesporne súvisia s architektúrou samotného *yamenu*.

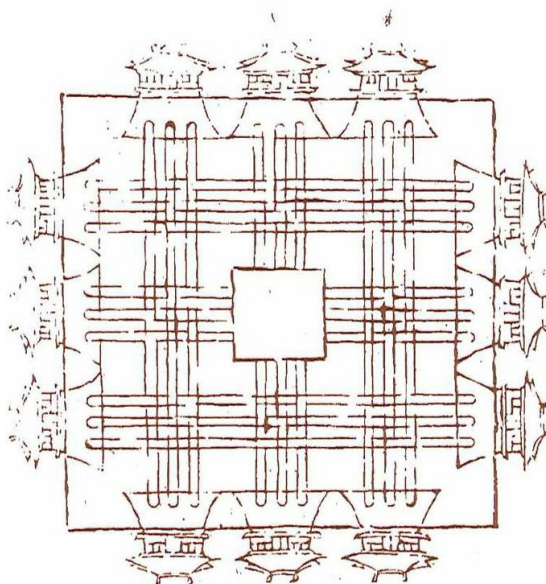
4.1 Mestská architektúra

Projektovanie starovekých čínskych miest, podobne ako aj architektúra čínskych *yamenov* boli vo veľkej miere ovplyvnené rôznymi filozofickými názormi a pohľadmi starovekých Číňanov na svet. Myšlienka o tom, že Zem je štvorcového tvaru, ako bolo spomínané vyššie, bola podnetom pre rozvoj filozofických základov o štvorcovom rozložení krajiny, a teda neskôr aj plánu miest.

Vo všeobecnosti sa dá tvrdiť, že všetky čínske mestá mali buď štvorcový alebo prípadne obdĺžnikový pôdorys s dôrazom na symetrické rozloženie pozdĺž centrálnej osi (Chang 88). Geometrická usporiadanosť čínskych miest vyplývala najmä z autoritatívnosti

konfuciánskeho myslenia a striktná konzervatívnosť bola hlavným dôvodom vzniku veľmi jednotného urbanistického plánovania počas celej histórie čínskej civilizácie (Olivová 13).

Na obrázku 4.1-1 je rozloženie cisárskeho mesta počas dynastie Zhou 周 (1046 – 256 pred n. l.), kde sú z hľadiska tradičnej čínskej architektúry dodržiavané štyri hlavné princípy: centrálna os, orientácia smerom na juh, hradbové opevnenie a nádvorie (Cai 8-9). Tie isté prvky, ktoré sa uplatňovali pri plánovaní miest, sa veľmi nápadne objavovali aj pri projektovaní čínskych budov, a teda boli dodržiavané aj pri výstavbe *yamenov*.



Obr.4.1-1: Pôdorys cisárskeho mesta počas dynastie Zhou, prevzaté od Yanxin Cai, *Chinese Architecture*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2011) 11. Print.

4.1.1 Centrálna os a symetria

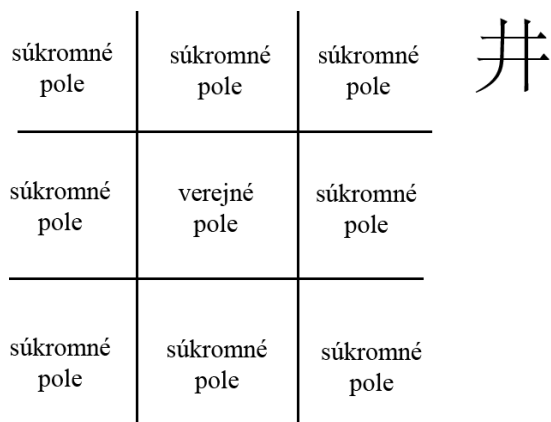
Filozofické základy vývoja čínskych miest so štvorcovým pôdorysom vychádzali zo starovekých filozofií, ako napríklad filozofia *yin-yang* 陰陽, ako aj princíp „piatich prvkov“ (voda, oheň, zem, drevo a kov). V oboch filozofiách sa odzrkadľuje tzv. „téma duality“, od ktorej sa odvíjalo symetrické usporiadanie miest (Cai 9).

V praxi to znamenalo, že pri základoch urbanistického plánovania kládli čínski architekti dôraz na formovanie centrálnej osi, pozdĺž ktorej boli symetricky usporiadané mestské stavby, podobne ako to bolo aj pri rozmiestnení budov v rámci celého priestoru *yamenu*.

4.1.2 Orientácia smerom na juh

Hlavný dôvod, prečo sa v tradičnej čínskej architektúre uplatňuje orientácia smerom na juh, má taktiež pôvod v starovekom učení. Podobne ako pri výbere vhodnej geografickej lokality, sa aj v tomto prípade mestá v rámci areálu plánovali na základe princípov učenia *fengshui*, pričom sa zohľadňovali najmä jeho praktické dôvody: centrálna os viedla zo severu, čím sa predišlo chladným studeným vetrom a vyvinula sa tým orientácia miest a budov smerom na juh (Fu a Steinhardt 8).

Takéto praktické plánovanie má základy v tzv. „mriežkovom systéme“, ktorý pochádza z dynastie Západnej Zhou, Xi Zhou 西周 (1046 - 771 pred n. l.) (Cai 8-9). Ide o prvé počiatky poľnohospodárskej spoločnosti, kde spomínaný mriežkový systém alebo doslovne „studňový systém“, po čínsky *jingtian zhidu* 井田制度 (Cai 8-9) sa postupne vyvinul z križovatiek ciest a vodných kanálov usporiadaných do štvorcov. Na obrázku 4.1.2-1 je znázornené rozdelenie pôdy podľa studňového systému medzi osem roľníckych rodín, deviate pole uprostred bolo spoločné (Cai 8).



Obr. 4.1.2-1: Studňový systém, ktorý je odvodený z čínskeho znaku pre studňu *jing* 井, Mária Mokošová, 1 Mar. 2013, PNG súbor.

Studňový systém bol realizovaný v súvislosti s výstavbou budov pozdĺž severojužnej osi, čím bola vo všeobecnosti ovplyvnená celá štruktúra orientovania miestnych komunikačných sietí smerom zo severu na juh. Ani v tomto prípade nebol areál *yamenu* výnimkou: slávobrána, ktorou sa do *yamenu* vstupovalo, bola vždy umiestnená na južnej strane, odkiaľ sa postupne po hlavnej ceste prechádzalo smerom k severnej časti (Olivová 51).

4.1.3 Hradbové opevnenie

Staroveké čínske mestá boli pôvodne menšieho rozsahu s nie príliš rozvinutou vnútornou infraštruktúrou, čím sa viac podobali na opevnené hrady (obr. 4.1.3-1) (Cai 8). Podľa toho je aj odôvodnený názov pre mesto, po čínsky *chengshi* 城市, z ktorého prvá morféma *cheng* 城 znamená v preklade „hradba, múr“ (Chang 75). Príkladom slova „hradba, múr“, po čínsky *cheng* 城 je aj názov pre Veľký čínsky múr alebo po čínsky *wanli changcheng* 万里长城, čo v doslovnom preklade znamená „hradba dlhá desaťtisíc míľ“ (Olivová 14).



Obr. 4.1.3-1: Hradbové opevnenie mesta Tianjin, prevzaté od R. Harvey Sargent; *China Exploring the Interior 1903-1904*; Web; 31 Mar. 2013.

Podobne, ako aj mestské hradby v Európe, či na Blízkom východe, sa čínske hradby využívali na obrannú funkciu pri ochrane palácov, chrámov, obydlí a zásob pred nepriateľskými kmeňmi, sedliackymi nepokojmi, či dokonca pred obávanými duchmi predkov a nadprirodzenými silami (Chang 77).

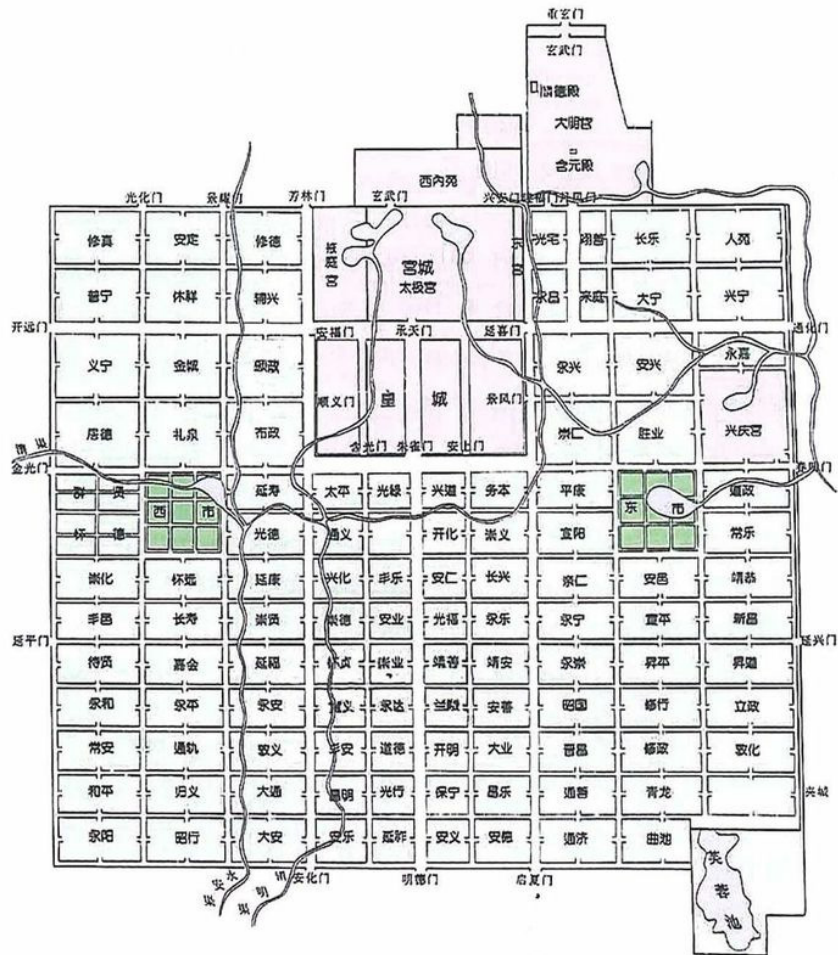
To však v praxi nemuselo znamenať, že murovaným opevnením boli ohradené len hranice mesta. Hradby dodávali pocit bezpečia a súkromia, čo bolo ďalším dôvodom na ich výstavbu. Ohraničené bývali nielen významné budovy, chrámy, či administratívne úrady, ale v podstate aj obyčajné mestské obydlia, ktoré spolu s ďalšími domami tvorili ohradený celok. Mestá, ktoré nemali ohradené aspoň centrá, neboli považované za správne mestá. Na obr. 4.1.3-2 je zobrazená zachovalá časť hradbového opevnenia mesta Peking.



Obr. 4.1.3-2: Rohová juhovýchodná veža v Pekingu, Mária Mokošová, 1 June 2012, JPEG súbor.

Vďaka systému *lifang* 立方, tzv. „uzavretý systém“ (obr. 4.1.3-3), ktorý bol zriadený pre bezpečnosť verejnosti v období dynastie Tang 唐 (618-907), sa začalo urbanistické plánovanie miest (Fu a Steinhardt 9). Cisárske záhrady a úradné budovy boli stavané na severe mesta pozdĺž centrálnej osi, čím boli dôsledne oddelené mestské obydlia, zatiaľ čo na ľavej strane od vnútornej časti bol umiestnený cisársky chrám, ďalšie chrámy pre uctievanie božstiev, úrody a zeme boli situované v pravej časti (Cai 13-14). Ulice na bočných stranách pozdĺž centrálnej osi, trhoviská vo východnej aj západnej časti, taktiež aj všetky mestské obydlia boli striktné symetricky usporiadané a vytvárali tak ohraničené komplexy (14).

V praxi to znamenalo, že každá ulica, či trhoviská mali vlastnú studňu a vstupnú bránu, ktorá bola neustále strážená a na noc sa zamykala, aby tak bola zabezpečená verejná bezpečnosť mesta (Cai 14). Takýto prístup však znevýhodňoval každodenný život mestských obyvateľov a obmedzoval ekonomický vývoj celej spoločnosti v dobách mieru, a tak bol systém zrušený.



Obr. 4.1.3-3: Usporiadanie mesta Chang 'an 長安 (dnešné mesto Xi'an 西安) podľa systému *lifang*, prevzaté od Yanxin Cai, *Chinese Architecture*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2011) 13. Print.

4.1.4 Nádvorie

Aj napriek tomu, že čínske mestá mali centrá, kde sa ich obyvatelia schádzali, nejednalo sa o európsky typ námestia. Vyššia vrstva obyvateľov sa väčšinou zhromažďovala v okolí úradných areálov – *yamenov* (obr. 4.1.4-1) a bežný ľud sa stretával na miestnych trhoviskách, ktoré boli umiestnené v okolí mestských brán (Olivová 36).



Obr. 4.1.4-1: Nádvorie pred vstupom do *yamenu*, Kanton, prevzaté od R. Harvey Sargent; *China Exploring the Interior 1903-1904*; Web; 31 Mar. 2013.

Z hľadiska tradičnej čínskej architektúry boli časti či už malého obytného domu alebo rozsiahlej úradníckej budovy vždy dookola ohraničené, čím vytvárali otvorený priestor uprostred. Z tohto dôvodu sa dá tvrdiť, že čínski obyvatelia zrejme ani nemali potrebu budovať široké verejné priestranstvá, pretože si vystačili s menšími súkromnými a slnečnými dvormi (obr. 4.1.4-2), ktoré boli súčasťou čínskych tradičných obydlí (Mote 116).

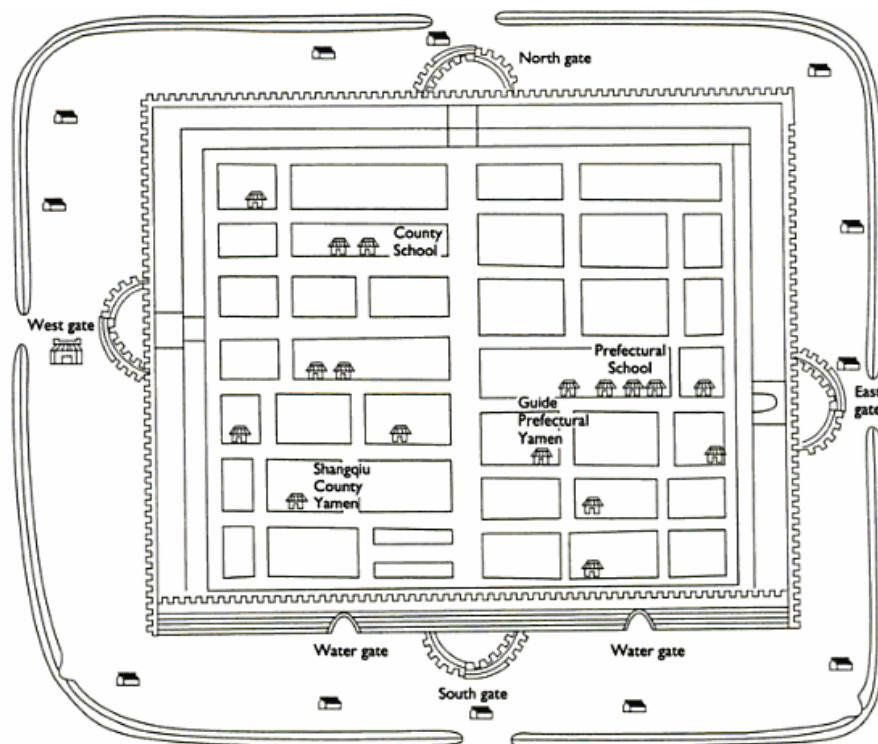


Obr. 4.1.4-2: Uprostred dvora tradičného čínskeho obydľia, Qiangulouyuan Hutong 前鼓楼苑胡同, Peking, Mária Mokošová, 1 Oct. 2013, JPEG súbor.

4.2 Administratívne mestá

Pod pojmom mestá sa v starovekej Číne rozumeli urbanistické koncentrácie, ktoré boli administratívnymi sídlami centrálnej vlády, ako napríklad cisárske a provinčné hlavné mestá, ale aj mestá, ktoré spravovali prefektúry a oblastné hlavné mestá (Chang 107).

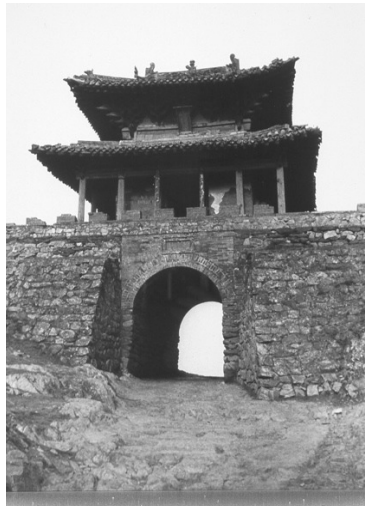
Územné členenie siaha hlboko do čínskej histórie a podľa Skinnera sa štandardné administratívne usporiadanie rozdeľovalo nasledovne: provincia – prefektúra – okres, po čínsky *sheng* 省 – *diqu* 地區 – *xian* 縣 (304). Podľa tohto hierarchického poriadku tak provinčné hlavné mestá spravovali prefektúry, ďalej mestá na úrovni prefektúr boli hlavnými mestami okresov a okresné mestá riadili menšie oblasti. Čo sa týka administrácie územných jednotiek, tak v každom provinčnom hlavnom meste sa nachádzali minimálne tri administratívne sídla, ktoré slúžili pre guvernéra provincie, hlavného úradníka prefektúry a správcu okresného úradu, a tým pádom aj hlavné mesto prefektúry malo minimálne dva *yameny* (obr. 4.2-1), ktoré spravovali danú prefektúru a okres (Xu 57).



Obr. 4.2-1: Mapa mestskej prefektúry s dvomi *yamenmi*, obrázok upravený podľa mapy v Chen a Zha 1754, prevzaté od Forges R. V. Des, *Cultural Centrality and Political Change in Chinese History: Northeast Henan in the Fall of the Ming*, (Stanford: Stanford University Press, 2003) 241. Print.

Ako bolo spomínané vyššie, čínske mestá *cheng* (doslovne „hradba“) boli ohraničené, pretože to ich administratívna funkcia vyžadovala a zároveň ich k tomu oprávňovala. Povolenie na vybudovanie mestských hradieb mali možnosť aj niektoré menšie mestá, v ktorých sa síce nenachádzali administratívne úrady, avšak bolo to nutné z bezpečnostných dôvodov (Olivová 34). Vo väčšine provinčných, či oblastných hlavných miest sa na obranu budovali dvojité opevnenia, ktoré boli z vonkajšej strany obklopené vodnými priekopami (Chang 79).

Administratívne mestá boli teda vo všetkých prípadoch obklopené hrubými stenami, v ktorých sa nachádzali viaceré vstupné brány s klenutými priechodmi (obr. 4.2-2). Nad priechodom bola vybudovaná dvojpodlažná (prípadne trojpodlažná) drevená stavba a ďalšie takéto veže boli umiestnené v rohoch mestského opevnenia (Olivová 34).



Obr. 4.2-2: Vstupná brána s drevenou vežou, prevzaté od R. Harvey Sargent; *China Exploring the Interior 1903-1904*; Web; 31 Mar. 2013; JPEG súbor.

Iným dôležitým rysom administratívnych miest a zároveň aj čínskych miest vo všeobecnosti je ich poloha. Čínske mestá neboli nikdy budované na severných častiach hôr a veľmi zriedkavo vznikali na južnom úpätí vrchov. Práve naopak mestá boli takmer výlučne situované v nízkych polohách pri riekach (Chang 83).

Čo sa týka veľkosti administratívnych miest, tak boli rozlohou pochopiteľne menšie ako cisárske hlavné mestá, avšak zachovávali si podobné rozloženie, a to chrámy, inštitúcie, úrady, školy, sklady, trhoviská boli rozmiestnené pozdĺž centrálnej osi smerujúcej od severnej brány k južnej (Olivová 36). Ako bolo spomínané vyššie, existovali štyri hlavné veže umiestnené v hradbách opevnenia a piata veža bola vybudovaná uprostred mesta

symbolizujúca buď piaty element z tradičného „učenia o piatich prvkoch“ (Wang 91) alebo veže dohromady znázorňovali „päť Posvätných hôr rozkladajúcich sa na plochom štvorci Zeme“ (Olivová 37). Veža v strede mesta odbýjala čas alebo zvonila na poplach, preto je jej názov bubnová, po čínsky *gulou* 鼓樓 alebo zvonová, čínsky *zhonglou* 鐘樓, prípadne boli v niektorých mestách postavené obidve veže vedľa seba (Olivová 36-37).

Okrem toho sa v strede provinčných miest nachádzal aj administratívny úrad – *yamen*. Z politického hľadiska je možné chápať priestor pred vstupom do *yamenu* ako ekvivalent európskych námestí, nakoľko sa pred jeho vchodom čítali rôzne rozkazy a nariadenia (obr. 4.2-3) (Olivová 51). Avšak omnoho populárnejšie boli vyššie spomínané miestne trhoviská, tzv. rínky nachádzajúce sa v okolí mestských brán, kde sa obyvatelia zvyčajne schádzali.

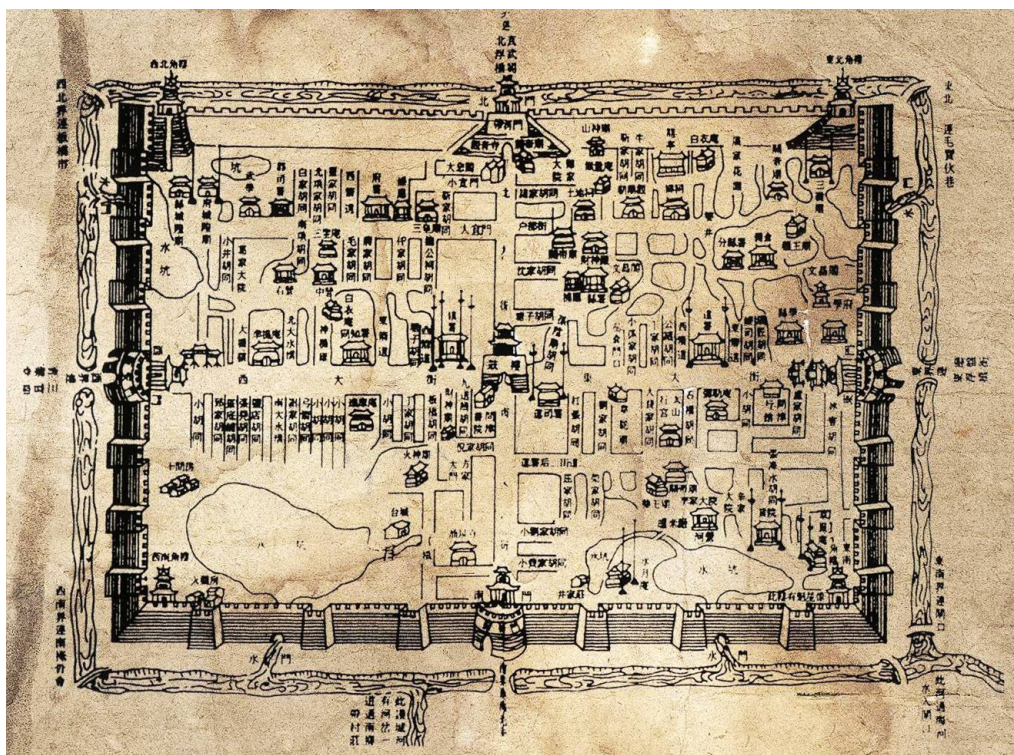


Obr. 4.2-3: Verejný priestor pred vstupom do *yamenu*, prevzaté od Yang Xu, *Entrance and Yard of a Yamen*, 1736-96, Scroll painting; Web, 31 Mar. 2013.

Chrám v provinčných mestách boli prirodzene zdobené, avšak nedosahovali takých rozmerov a majestátnosti, ako chrám nachádzajúce sa v menších mestách, či postavené na vrcholoch hôr (Mote 115). Konfuciánske chrámy, ako bolo spomínané v predošlej kapitole, boli v podstate štátnymi úradmi. Okrem ďalších budhistických a taoistických chrámov, bol vo väčšine provinčných miest vybudovaný Chrám boha mesta *chenghuang* 城隍 (Wang 97). Boh mesta bol uctievaný ako správca božskej byrokracie (*yin*), zatiaľ čo *yamen* slúžil ako administratívny úrad sveta ľudí (*yang*) (Wang 97). Obidve budovy vytvárali predstavu o tom,

že mesto je spravodlivo spravované ako božským, tak aj ľudským faktorom. Chrám boha mesta spolu s *yamenom* boli umiestnené symetricky na opačných stranách hlavnej severojužnej osi: chrám sa nachádzal na východnej strane a *yamen* bol v západnej časti opevneného mesta (Wang 97).

Na obrázku 4.2-4 je znázornená tradičná mapa opevneného mesta Tianjin z roku 1825. Mapa je orientovaná na sever smerom do mesta Peking. V strede mesta sa nachádzala bubnová veža a bola postavená priamo na priesečníku hlavných ciest križujúcich sa podľa severojužnej a východozápadnej osi, ktoré ďalej viedli k ďalším štyrom vežiam. *Yamen* sa nachádzal oproti po ľavej strane od bubnovej veže, v ľavom dolnom rohu smerom juhozápadne bol umiestnený vodný rezervoár, okrem toho celé opevnenie bolo obklopené vodnou priekopou.



Obr. 4.2-4: Tradičná mapa mesta Tianjin, neznámy autor, *Chinese Map of Tianjin*, (Tianjin: Tianjin gudai chengshi fazhan shi 天津古代城市發展史/History of Urban Development of Old Tianjin, 1989), Web, 31 Mar. 2013.

5 Hlavné charakteristiky *Yamenu*

Aj napriek tomu, že tradičná čínska architektúra sa vo veľkej miere vyznačovala monotónnosťou stavieb, pre miestnych obyvateľov nebol problém rozlíšiť areál *yamenu* od chrámového komplexu, domových obydlí alebo miestnej školy. Podľa predošlých kapitol existovali všeobecné rysy určujúce postavenie danej inštitúcie na základe hierarchických odlišností, ako napríklad veľkosť stavieb a rozmanitosť striech. Avšak odlišovanie jednotlivých častí mestskej zástavby nespočívalo len v architektonickom štýle budov, ale v prvom rade sa kládol dôraz na umiestnenie stavieb v rámci mestského areálu (Xu 172), čo zároveň predurčovalo aj ich význam a hlavné funkcie.

Považované za hlavné politické inštitúcie boli *yameny* oblastných miest veľmi úzko späté s procesom urbanizácie čínskej spoločnosti. Keďže slúžili ako významné administratívne úrady, tak sa nachádzali výlučne v mestách ohraničených hradbami, a to priamo v ich centrách. Ako bolo spomínané vyššie, v niektorých správnych mestách sa vyskytoval dokonca viac ako jeden takýto administratívny úrad (Watt 353).

Okrem toho ohraničenie celého komplexu *yamenu* pôsobilo dojemom, akoby existoval ako mesto v rámci mesta práve tak ako Zakázané mesto v Pekingu (Jones 131). To sa však teoreticky nedá vylúčiť, a to nielen z hľadiska architektúry, ale taktiež aj z politického pohľadu, pretože celá stavba *yamenu* slúžila ako zastupiteľské centrum cisárskeho dvora v danej oblasti.

5.1 Funkcia *yamenov* v správe

Yameny boli priamo podriadené panovníckemu dvoru a vo všeobecnosti slúžili pre čínskych byrokratov, ktorí spravovali všetky záležitosti vo veciach verejného, administratívneho a ekonomického obstarávania danej oblasti. Z hľadiska riadenia spoločnosti mali tak oblastné *yameny* najväčší vplyv na životy mestského obyvateľstva, pretože zabezpečovali bezprostredný kontakt s cisárskym dvorom. Okrem toho, že oficiálnou úlohou čínskych úradníkov bolo verejné podnikanie, tajné vyjednávanie medzi úradníckou vládou a miestnymi orgánmi bolo taktiež ich veľmi obľúbenou vedľajšou aktivitou (Watt 353).

Oblastné *yameny* mali na starosti dve hlavné funkcie: slúžili ako hlavný nástroj vo veciach verejných záležitostí, ako aj primárne sídlo pre politické zasadanie úradníkov z iných

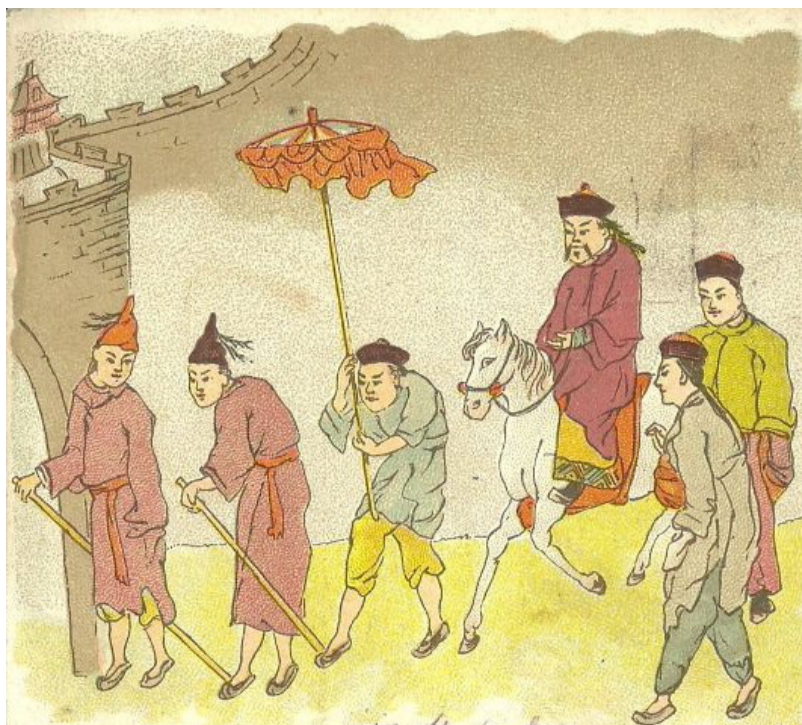
oblastí (Watt 353). V rámci priestorov *yamenu* bolo zriadených šesť ministerstiev, po čínsky *liufang* 六房, a to menovite: vojenský úrad *bing* 兵, úrad trestov *xing* 刑, úrad práce *gong* 工, finančný úrad *li* 吏, sociálny úrad *hu* 户 a úrad pre obrady *li* 禮 (Liu 8). Množstvo funkcionárov, ktorí *yamen* spravovali, tak zároveň v ňom aj prebývali, čím boli úplne izolovaní od prostého mestského obyvateľstva (Watt 353). Výnimku tvorili iba nižší úradníci a zriadenci, ktorí chodili vymáhať dane, či mali za úlohu zatknúť podozrivých (353).

Ako dôkaz rozmanitosti funkcií, ktoré boli riadené z *yamenu*, existuje množstvo spisov, ktoré boli detailne evidované a starostlivo uchovávané. Všetky provinčné a oblastné *yameny* archivovali množstvo materiálov týkajúcich sa záznamov z odvetvia podnikania, či súdnych pojednávaní, ako aj kópie všetkých oficiálnych dokumentov (Wilkinson 936).

5.1.1 Život hlavného správcu *yamenu*

Hlavný správca *yamenu* viedol veľmi rušný pracovný život. Vzhľadom na osobitý administratívny systém a jeho náležitosti, zatiaľ čo v západnom svete boli jednotlivé oddelenia spravované viacerými úradníkmi, tak v Číne boli riadené jedným hlavným úradníkom - mandarínom, ktorý zároveň v úlohe hlavného sudcu rozhodoval o veciach súdneho pojednávania, ako verejného tak aj kriminálneho, ďalej o financiách, policajnom komisárstve, doprave a bol zodpovedný za množstvo iných rôznych funkcií a záležitostí, ktoré bolo nutné riešiť (Medhurst 86).

Na obrázku 5.1.1-1 je vyobrazený hlavný správca *yamenu* spolu so sprievodom vstupujúcim do mesta s opevnením. Na začiatku sprievodu kráčali dvaja alebo štyria nižšie postavení úradníci, ktorí mali na sebe vysoké, zvyčajne čierne plstené klobúky a boli vyzbrojení bičmi, ktorými mlátili ľudí, aby sa klaňali a preukazovali úctu hlavnému úradníkovi (Medhurst 83-84). Vysoké klobúky a biče týchto úradníkov bolo často vidieť zavesené na bránach väčšiny *yamenov* (84). Za nimi obvykle nasledovala skupina chlapcov, ktorí pobehovali okolo sprievodu a niesli červené tabule s pozlátenými znakmi, kde na niektorých bola napísaná hodnosť jednotlivých úradníkov a ostatné nápisy vyjadrovali rôzne príkazy, aby okolití ľudia bol ticho a stáli bokom (84). Ďalej kráčal nosič s tzv. parazólom s dlhou rukoväťou a za ním nasledoval samotný mandarín, ktorého podľa jeho postavenia niesli štyria alebo viac nosičov na nosidlách; vojenský mandarín išli na koňoch alebo muliciach, pretože sedenie na nosidlách bolo považované za veľmi nevojenské a zženštilé (Medhurst 84). Za hodnosťárom pochodovali ďalší úradníci, pisári, či osobní sluhovia (85).



Obr. 5.1.1-1: Čínsky úradník na koni vstupujúci do opevneného mesta s *yamenom*, neznámy autor, *Old Chinesische*, (Shanghai: Deutschen Druckerei & Verlagsanstalt, 1898), Lithographed postcard, Web, 15 Feb. 2013.

Ako bolo spomínané vyššie, čínski mandaríni boli úplne izolovaní od okolitého mestského ľudu. Vzhľadom k svojmu významnému postaveniu, aby nedošlo k žiadnej korupcii, či sprenevere, tak sa hlavný správca nesmel stretávať so žiadnymi inými ľuďmi, okrem tých, ktorí s ním prebývali v rámci areálu *yamenu* a navyše nesmel vychádzať von z priestorov *yamenu* ani za účelom prechádzky, či rekreácie (Medhurst 86). Výnimkou bol iba dôvod služobnej cesty, kedy mal hlavný úradník povolené opúšťať priestory *yamenov* obklopený sprievodnou skupinou. Izolovanosť hlavného úradníka *yamenu* bola tak dôvodom mnohých predsudkov zo strany ľudu a mnohokrát boli čínski mandaríni preklínaní celým okolím aj bez vlastného pričinenia (Medhurst 87).

Keďže hlavný správca *yamenu* nebol príliš obľúbený, tak sa bežnou metódou na získanie uznania medzi ľuďmi využíval práve hodvábnny parazól, ktorý síce slúžil ako ochrana pred slnkom, avšak zároveň bolo na ňom napísaných desaťtisíc mien darcov ako dôkaz obľúbenosti, po ktorej každý mandarín dychtivo túžil (Medhurst 88).

Okrem toho, či už ako ozdobný prvok alebo ako prejav šírenia dobromyseľnosti existovali na bránach *yamenov* rôzne nápisy, ktoré zodpovedali postaveniu a funkcii hlavného správcu a vždy boli formulované vo veľkolepom, ba až prehnanom štýle, ako napríklad

„Ochranca a funkcionár dvadsiatich miest“ alebo „Zametač a očisťovateľ troch riek“ (Medhurst 82). Na všetkých hlavných vstupoch *yamenov* sa tak po celom území Číny vyskytovali podobné lichotivé nápisy, ktoré ospevovali, ochraňovali, očisťovali, či zlepšovali kvalitu života ľudí v danom kraji.

5.1.2 *Yayi* – zriadení *yamenu*

K úbohej reputácii hlavného úradníka *yamenu* prispievalo aj zákerné správanie jeho zriadencov. Avšak v tomto zmysle sa nejednalo o povahové vlastnosti jednotlivých zriadencov, ale išlo skôr o charakter ich práce. Pre zabezpečenie správneho fungovania štátnej byrokracie bolo nutnosťou vládneho úradníka *yamenu* zamestnávať posluhovačov, ktorí tak vykonávali rôzne podriadené funkcie. Zriadení slúžili ako strážcovia, vrátnici, poslovia, policajti, žalárnici, či na nosidlách nosili vyššie postavených úradníkov (Hansson 48). Okrem toho títo posluhovači vyhlasovali oznámenia, zatýkali kriminálnych zločincov, vypočúvali väzňov, mučili podozrivých, bičovali odsúdencov a vymáhali dane (48).

Ďalším dôvodom, prečo mali zriadení veľmi zlú povesť a ľudia nimi mnohokrát opovrhovali, bol fakt, že väčšina z nich pochádzala z chudobných rodín a aj ich platy boli veľmi nízke (48). Práve kvôli nedostatku peňazí tak zriadení *yamenu* zneužívali svoje právomoci a vydierali okolitých ľudí. V období dynastie Ming a Qing boli považovaní za nečestných, skorumpovaných, chamtivých a ťažko kontrolovateľných (48).

5.2 Architektúra *yamenov*

Yamen bol umiestnený na západnej strane od hlavnej severojužnej osi priamo uprostred mesta, ako bolo spomínané vyššie, čo zároveň zdôrazňovalo jeho dôležitú pozíciu a nadradenosť voči ostatným mestským budovám. Typickým rysom areálu *yamenu* boli jeho úradnícke budovy, ktoré sa stavali štandardne o niečo vyššie na rozdiel od mestských obydlí (Xu 172). Naproti tomu stavby s podobne významným spoločenským postavením ako úradnícke budovy boli rovnakej veľkosti a od *yamenov* sa odlišovali nepatrnými rozdielmi (172). Rozdiely sa týkali buď odlišného rozmiestnenia budov v rámci areálu alebo vo väčšine prípadov rôznym dekoračným štýlom a umiestnením symbolických doplnkov (172).

Vo všeobecnosti platilo, že budovy *yamenu* mali tzv. „byrokratický vzhľad“, ktorý sa niesol vo veľmi jednoduchom konfuciánskom duchu. Zatiaľ čo steny budhistických, či taoistických chrámov boli žlté (Xu 172), tak vnútorné steny úradníckych budov boli výhradne omietnuté bielou farbou a vonkajší múr tvorili šedé tehly (Olivová 51). Farebne boli zvýraznené iba stĺpy a drevené mriežky, ktoré boli tmavohnedej až čiernej farby, priečne trámy sa natierali prevažne namodro a červeným lakom sa skrášľovali iba stĺpy zdobiace vonkajšiu slávobránu a zásteny za kreslom, na ktorom sedel hlavný správca *yamenu* (51).

Všetky čínske *yameny* si zachovávali veľmi štandardný plán a architektúru. Keďže väčšina z nich bola po roku 1911 zlikvidovaná (Jones 132), tak sú nasledujúce číselné údaje uvedené podľa presných architektonických rozmerov *yamenu* v oblastnom meste Neixiang 內鄉, ktorý je považovaný za jeden z najzachovalejších úradníckych areálov.

5.2.1 Vstupný priestor

Podobne ako Zakázané mesto v Pekingu, po čínsky *Gu Gong* 故宮 tak aj celá plocha obdĺžnikového areálu *yamenu* (250x80 metrov) bola obklopená palisádovým ohraničením s obrovskou vstupnou bránou, ktorá pozostávala z troch dverí (Liu 6-7). Oproti vstupnej bráne sa na druhej strane ulice nachádzala tzv. „stena duchov“ (Olivová 51), po čínsky *zhaobi* 照壁, ktorá mala ochrannú funkciu pred démonickými silami (Liu 6). Okrem toho sa v priestore medzi vstupnou bránou a protiľahlou „stenou duchov“ nachádzala ornamentálna slávobrána, po čínsky *xuanhuafang* 宣化坊 a spolu s ďalšími drevenými bránami, po čínsky *yuanmen* 院門 bol tak vytvorený vymedzený priestor pred samotným vstupom do areálu *yamenu* (Xu

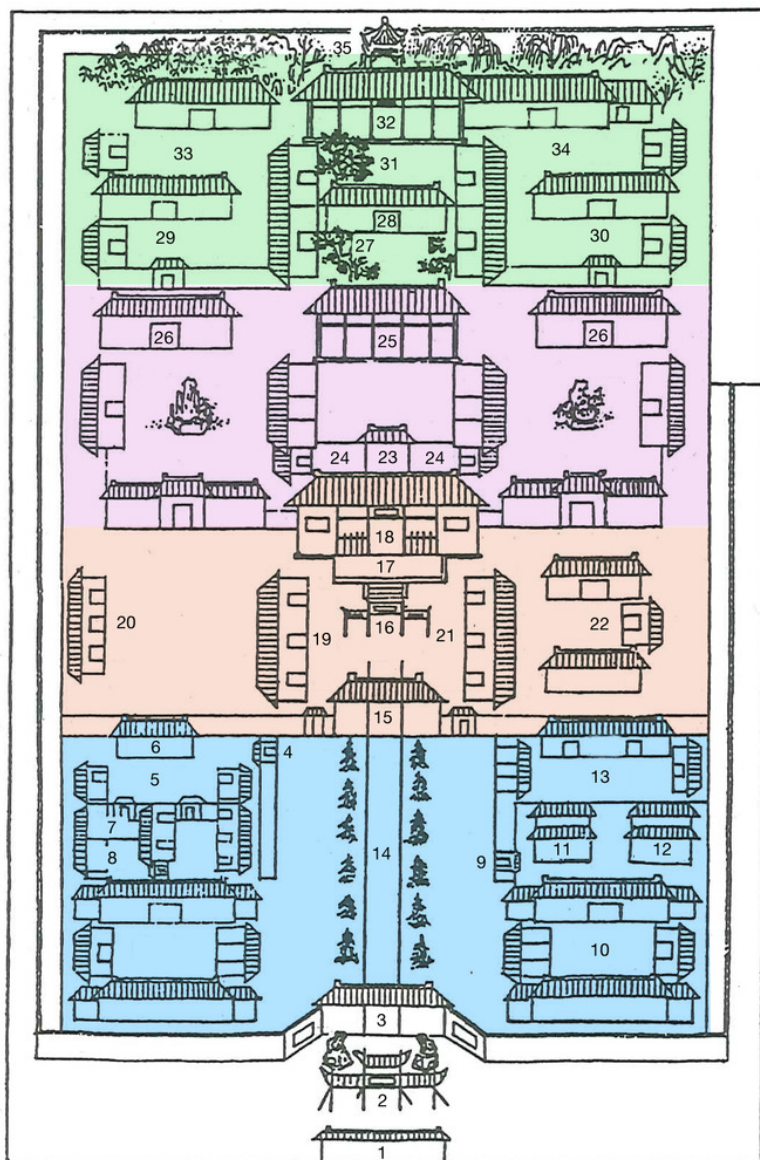
173). Ďalej sa na oboch stranách hlavného vchodu nachádzali dva stánky, po čínsky *chuiguting* 捶鼓廳, kde pri slávnostných udalostiach, či pred oficiálnym vyhlásením o novom zákone, rozkaze, nariadení, či ozname, hrali miestni hudobníci na bubny (173). Dôležitým prvkom hlavného vstupu boli aj vlajúce zástavy, na ktorých bolo vytlačené označenie pre *yamen* v čínskych znakoch 衙門 a ktoré boli vztýčené pred hlavnou bránou ako symbol miestnej autority (173). Na obrázku 5.2.1-1 je znázornený vymedzený priestor na hlavnej ulici spolu so slávobránou a vlajúcimi zástavami pred vstupom do *yamenu*.



Obr. 5.2.1-1: Priestor pri vstupe do *yamenu*, prevzaté od R. Harvey Sargent; *China Exploring the Interior 1903-1904*; Web; 31 Mar. 2013.

Hlavná vstupná brána bola orientovaná smerom na juh, okrem ktorej existovali aj vedľajšie brány a nachádzali sa na západnej a východnej strane úradného areálu, menovite západná brána po čínsky *ximen* 西門 a východná brána po čínsky *dongmen* 東門 (Medhurst 81). Severná brána, po čínsky *beimen* 北門 bola súkromná a vstupovalo sa ňou do správcovského domu (Olivová 52).

Areál *yamenu* pozostával z pravidelne rozmiestnených pravouhlých dvorov, ktoré boli obklopené úradnými a obytnými budovami, okrem toho sa v ich priestoroch nachádzal chrám alebo okrasná záhrada, či stromy (Olivová 51). Najdôležitejšie boli tri hlavné dvory, na základe ktorých spolu s prednou časťou je ďalej rozdelený plán areálu *yamenu* (obr. 5.2.1-2).



Obr. 5.2.1-2: Schéma areálu *yamenu*, oblasťné mesto Neixiang, provincia Henan 河南, prevzaté od Pengjiu Liu, *Neixiang xianya yu yamen wenhua*, (Zhengzhou: Zhongzhou guji cbs, 2003) 278. Print.

Vysvetlivky k obr. 5.2.1-2:

- | | | |
|--|---|-------------------------------------|
| 1 – Stena duchov | 14 – Dláždzený chodník | 24 – Bočné dvere |
| 2 – Slávobrána | 15 – Druhá hlavná brána | 25 – Druhá hlavná sieň |
| 3 – Vstupná brána | 16 – Pamätná slávobrána | 26 – Agenda úradov |
| 4 – Dvere smrti | 17 – Kamenná tribúna | 27 – Marhuľový strom |
| 5 – Priestory väznice | 18 – Hlavná sieň | 28 – Vstupné dvere do 3. dvora |
| 6 – Svätyňa boha väznice | 19 – Vojenský úrad, úrad trestov, úrad práce | 29 – Sklady |
| 7 – Ženská väznica | 20 – Ubytovňa starších vládných úradníkov | 30 – Pokladnica |
| 8 – Cela smrti | 21 – Finančný úrad, sociálny úrad a úrad pre obrady | 31 – Škoricovník |
| 9 – Dvere života | 22 – Úradná miestnosť starších úradníkov | 32 – Tretia miestnosť |
| 10 – Ubytovňa pre hostí | 23 – Vstupné dvere do 2. nádvorja | 33 – Ubytovňa pre nižších úradníkov |
| 11 – Svätyňa boha daného <i>yamenu</i> | | 34 – Správco dom |
| 12 – Svätyňa miestneho boha | | 35 – Okrasná záhrada |
| 13 – Tri vedľajšie dvory | | |

5.2.2 Predná časť areálu

Štandardný plán prednej časti areálu *yamenu* vyzeral nasledovne: za hlavnou vstupnou bránou, ktorá bola postavená v južnej časti areálu, po čínsky *damen* 大門 viedol dláždený chodník (dĺžka 100m) ako hlavná os *yamenu*, kde sa nachádzali za sebou v rade umiestnené ďalšie dve brány, respektíve brána a slávobrána (Olivová 51). Brány boli zdobené nápismi a na strechách sa nachádzali ornamentálne zvieratá (Jones 136). Avšak chodník pozdĺž centrálnej osi sa používal len pri významných udalostiach a ďalej sa postupovalo k slávnostnej bráne bočnými tzv. „dvermi života“ umiestnenými napravo od hlavnej osi (Olivová 51). Okrem dverí života sa naproti po ľavej strane od hlavnej osi nachádzal ďalší bočný vchod, tzv. „dvere smrti“, pretože nimi zo súdnej miestnosti po vynesení rozsudku prechádzali kriminálnici priamo do väznice, po čínsky *jianyu* 監獄 (obr. 5.2.2-1), ktorá bola postavená naľavo od dverí smrti (Olivová 51).

Vo väzenskej sekcii, ktorá bola rozdelená na ženskú a mužskú časť, sa nachádzalo dohromady dvadsať miestností, ako napríklad cela smrti, po čínsky *silao* 死牢, miestnosť s mučeníckymi nástrojmi alebo miestnosť čakateľov na výkon trestu a okrem toho aj svätyňa boha väznice, po čínsky *yushenmiao* 獄神廟 (Liu 11).

Na protiaľhlej strane od väznice v najjužnejšom dvore vo východnej časti bola postavená ubytovňa pre hostí okresného správcu, po čínsky *yinbinguan* 寅賓館 (Olivová 52). Ďalej boli smerom na sever od ubytovne umiestnené dve vyvýšené budovy, ktoré slúžili ako svätyňa boha daného *yamenu*, po čínsky *yashenmiao* 衙神廟 a svätyňa miestneho boha, po čínsky *tudimiao* 土地廟 (Liu 11). Pred vstupom cez druhú vstupnú bránu sa vo východnej časti nachádzali ešte tri budovy, tzv. vedľajšie dvory, po čínsky *sanbanyuan* 三班院, menovite *zaoban* 皂班, *kuaiban* 快班, *zhuangban* 壯班, ktoré slúžili na dočasné výpomocné práce (bližšie v kapitole 5.1.2 *Yayi* – zriadení *yamenu*). Ďalej postupujúc smerom na sever pozdĺž južnej osi nasledovali tri hlavné nádvorcia (dvory).



Obr. 5.2.2-1: Vstup do priestorov väznice, *Pingyao yamen*, provincia Shanxi, Mária Mokošová, 1 June 2010, JPEG súbor.

5.2.3 Prvé nádvorie

Po prekročení cez druhú hlavnú bránu, po čínsky *yimen* 儀門, ktorá bola taktiež umiestnená na centrálnej osi, sa prichádzalo k prvému a zároveň ústrednému nádvoriu, kde sa konal hlavný súd, či rôzne politické a obchodné pojednávania (Fu a Steinhardt 250). Práve na mieste pred druhou hlavnou bránou sám najvyšší správca pri svojom prvom príchode do *yamenu* odriekaval prísahu o oddanom, čestnom a správnom vykonávaní svojich povinností v prítomnosti všetkých svojich asistentov a významných ľudí mesta (Jones 136).

Z prvého nádvorja sa postupne prechádzalo k najhlavnejšej časti celého *yamenu* – do hlavnej siene. Avšak pred ňou sa ešte nachádzala tzv. slávnostná brána, po čínsky *jieshifang* 戒石坊, ktorá bola zhotovená z kameňa¹ a slúžila ako pamätná brána (Liu 8).

Pri vstupe do hlavnej siene, po čínsky *datang* 大堂 (rozloha: 22,2x12,1 metrov) viedla centrálna os po schodoch na kamennú tribúnu, čínsky *yuetai* 月臺, za ktorou sa nachádzalo sudcovské kreslo hlavného sudcu (a zároveň správca) *yamenu* (Liu 7). Na tomto mieste predsedal na vyvýšenom stupienku hlavný správca (obr. 5.2.3-1), kde sa spolu s obžalovanými a ich svedkami konal najvyšší tribunál (Liu 7-8). Zaujímavosťou je, že aj pri úradovaní sedel hlavný správca *yamenu* tvárou obrátený smerom na juh (Medhurst 82). Hlavná sieň bola najväčšia, najvyššia a najviac centrálne umiestnená budova v areáli celého úradníckeho komplexu (Olivová 52).

¹ Kameň bol považovaný za neživý materiál, preto sa používal najmä pri stavbe hrobiek a pamätníkov na rozdiel od dreva, ktoré bolo považované za živý materiál (pozn. autora).



Obr. 5.2.3-1: Najvyšší správca v hlavnej sieni *yamenu*, neznámy autor; *Audience with the Zongli Yamen*, (Beijing, 1896); Oil painting; Web; 15 Feb. 2013.

Po bočných stranách, ktoré obklopujú ústredný dvor pred hlavnou sieňou, sa nachádzali dvory s úradníckymi budovami, po čínsky *liufang* 六房 (Liu 8). Na ľavej strane (západná časť) boli umiestnené smerom od severu na juh: vojenský úrad *bing* 兵, úrad trestov *xing* 刑 a úrad práce *gong* 工, zatiaľ čo napravo (východná časť) sa nachádzali: finančný úrad *li* 吏, sociálny úrad *hu* 户 a úrad pre obrady *li* 禮, vrátane skúškového systému (Liu 8).

V budovách, ktoré ohraničovali vedľajšie dvory v západnom krídle od ústredného dvora, bývali starší vládni úradníci (pisári a pracovní dozorcovia) (Olivová 52) a vo vedľajšom východnom krídle sa nachádzala ich pracovňa (Liu 10-11).

5.2.4 Druhé nádvorie

Z hlavnej siene sa vstupovalo do druhého dvora. Do dvora sa prechádzalo tzv. dvojitémi dvermi, pretože strednými dvermi, po čínsky *pingmen* 屏門 alebo aj inak nazývanými *zhaimen* 宅門 mohli prechádzať iba správca *yamenu* a ďalší významní funkcionári (Liu 9). Ostatní úradníci prechádzali bokom cez ich pravú alebo ľavú časť, po čínsky *menfang* 門房 (Liu 9). Za hlavnou sieňou v ďalšom nádvorí sa čelne nachádzala druhá hlavná sieň, čínsky *ertang* 二堂 (obr. 5.2.4-1), ktorá bola svojou rozlohou (20,3x10,3 metrov) a celkovou veľkosťou o niečo užšia od hlavnej siene a slúžila ako správčova kancelária (aj tu sedel správca obrátený smerom južne) (Fu a Steinhardt 250). V tejto budove sa prijímali úradníci a riešili sa rodinné záležitosti (250). Funkcia druhej hlavnej siene je príkladom verejných a súkromných udalostí, ktoré sa konali na jednom a tom istom mieste. Hlavná sieň

bola s druhou hlavnou sieňou spojená koridorom, čím tak paralelné budovy s kolmo umiestneným koridorom uprostred boli postavené na základe tzv. „plánu *gong*“, ktorý bol v tvare čínskeho znaku *gong* 工 a je symbolom čínskych cisárskych stavieb (Fu a Steinhardt 250). Na rozdiel od toho existoval aj tzv. „plán *sihe yuan*“, na základe ktorého sa stavali najbežnejšie typy čínskeho obydľia okolo štvorcového dvora a aj z tohto dôvodu sa pojem pre slovo „dom“ používa v čínskom jazyku výraz *sihe yuan* 四合院, čo sa dá voľne preložiť ako „budovy, ktoré obklopujú dvor zo všetkých štyroch strán“ (Olivová 82-83). V bočných budovách, ktoré obklopovali vedľajšie dvory druhého nádvorja, prebiehala agenda úradov (Olivová 52).



Obr. 5.2.4-1: Pred vstupom do druhej hlavnej siene, Pingyao *yamen*, provincia Shanxi, Mária Mokošová, 1 June 2010, JPEG súbor.

5.2.5 Tretie nádvorie

Za druhou hlavnou sieňou sa nachádza tretie nádvorie, ktoré je o niečo užšie a rastie v ňom marhuľový strom, ktorý odkazoval ku Konfuciovi a jeho žiakom (Olivová 52). Strom sa vyskytuje ako symbol Konfucia, ktorý vo svojom rodnom sídle v Qufu pod ním prednášal svojim žiakom (Cai 68). V bočnej západnej časti je umiestnený sklad, napríklad so zbraňami, či nástrojmi miestneho kata a uchovávali sa v ňom údaje o daniach, po čínsky *shuiku* 稅庫 (Olivová 52). Vo východnej časti sa nachádzala pokladnica, po čínsky *yinju* 銀局, kde si nižší úradníci uschovávali peniaze (52).

Křížom cez tretí dvor je umiestnená budova, respektíve vstupné dvere, po čínsky *neizhaimen* 内宅門, ktoré slúžili ako vchod do správcovho súkromného priestoru (Liu 9). Za dverami sa nachádza úzky dvor, v ktorom rastie vonný škoricovník (Olivová 52). Čelná budova pozdĺž osi smerom na sever sa po čínsky nazýva *santang* 三堂 a skladá sa z viacerých menších miestností, ako napríklad čajovňa, návštevná hala, miestnosť na odpočinok, či izba na prezliekanie (52). Vo východnom krídle sa nachádza budova, po čínsky *donghuating* 東花廳, v ktorom býval samotný správca *yamenu* so svojimi najbližšími príbuznými (Liu 10). Oproti v budove v západnom krídle, po čínsky *xihuating* 西花廳 (Liu 10) boli ubytovaní podriadení úradníci a vzadu za obydliami sa rozprestierala okrasná záhrada (Olivová 52), ktorá svojou nepravidelnosťou bola v kontraste so symetrickým rozmiestnením budov v areáli *yamenu* (Fu a Steinhardt 250).

Vzhľadom k analýze *yamenu* z architektonického hľadiska je dôležité pripomenúť na rozloženie celého areálu podľa učenia *fengshui*, ktoré zobrazuje rozdelenie štvorca na osem trigramov s centrálnou deviatou časťou alebo osem polí pri rozdeľovaní pôdy so spoločným deviatym políčkom uprostred, ako bolo spomínané v predošlých kapitolách. Aj v prípade *yamenu* sa jedná o podobné rozloženie areálu s tromi hlavnými nádvoriami, vedľajšími dvormi po oboch stranách, ktorých súčet dáva dohromady deväť dvorov podobne ako vyššie spomínaný Konfuciov chrám (Fu a Steinhardt 250). Najvyšší súd bol umiestnený v centre *yamenu*, čo je z hľadiska štvorca podľa učenia *fengshui* považované za najdôležitejšie miesto, kam prúdi životodarná energia *qi*.

Symetria areálu na základe severojužnej osi, ale aj rozdiely medzi východom a západom, napríklad postavenie svätých bohov na východnej časti, respektíve pri východe slnka a naopak umiestnenie väzenia na západe, kde slnko zapadá, sú veľmi dôsledne premyslené architektonické rysy, ktorými sa *yamen* vyznačoval.

6 PRÍKLADY YAMENOV

Existuje množstvo literárnych dôkazov a starých fotografií o existencii administratívnych úradov, ktoré sa nachádzali v každej čínskej prefektúre, či v oblastnom meste. Avšak v porovnaní so zachovávaním a udržiavaním čínskych chrámov alebo palácov, sa *yamenom* v Číne venovala omnoho menšia pozornosť. Po páde čínskeho impéria bolo množstvo administratívnych úradov zničených alebo prerobených na iné účely. Počas vlády Čínskej ľudovej republiky od roku 1949 až do obdobia reforiem v 80.tych rokoch minulého storočia boli úradnícke *yameny* považované za symbol predošlého nefunkčného cisárskeho režimu, čo ešte viacej prispelo k ich znehodnocovaniu (Jones 134). V modernej dobe sa tak zachovalo veľmi málo *yamenov*, ktoré sú nedotknuté spoločenským vývojom a dochované v pôvodnom stave.

Väčšina *yamenov* slúži v súčasnosti ako múzeum. Jedná sa napríklad o okresný úrad v oblastnom meste Neixiang, ktorý je z architektonického hľadiska považovaný za najlepšie zachovaný *yamen*, podobne ako aj múzeum s *yamenom* v oblastnom meste Pingyao 平遙. Ďalším príkladom je *yamen* prerobený na prezidentský palác v hlavnom meste Nanking/Nanjing 南京. Okrem toho sa nachádzal aj administratívny úrad v meste Hongkong/Xianggang 香港, čo dokazujú len nedávno odkryté pozostatky *yamenu*, na mieste ktorých je vybudovaný mestský park. Miesta všetkých štyroch spomínaných *yamenov* sú dostupné pre verejnosť.

6.1 *Yamen* v oblasti Neixiang

龍頭在北京，龍尾在內向。

Longtou zai Beijing, longwei zai Neixiang.

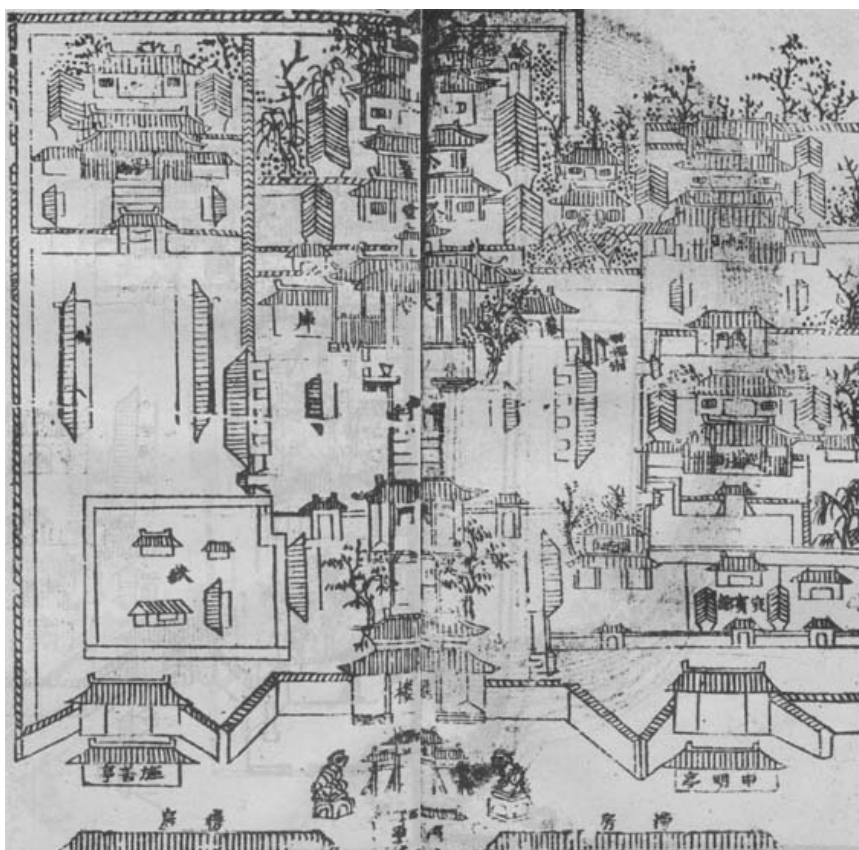
Hlava draka [cisársky palác] je v Pekingu, zatiaľ čo jeho chvost [yamen] je v Neixiang.

Jedným z najzachovalejších *yamenov* na celom území Číny je považovaný úradný komplex v oblasti Neixiang. Starodávny okresný úrad sa nachádza v blízkosti mesta Nanyang 南阳, v provincii Henan 河南, ktoré bolo v minulosti známe pod názvom Wancheng 宛城

(Hung 63). Mesto Wancheng sa vyznačovalo mohutným opevnením (Hung 64), čo je zrejme už aj zo samotného názvu mesta *cheng* = hradba, ako bolo spomínané v predošlých kapitolách. Keďže mesto Nanyang je v súčasnosti hlavným mestom prefektúry Nanyang, tak pod jeho jurisdikciu patrí aj oblasť Neixiang, v ktorej sa nachádza administratívny komplex – *yamen*.

6.1.1 Neixiang *yamen*

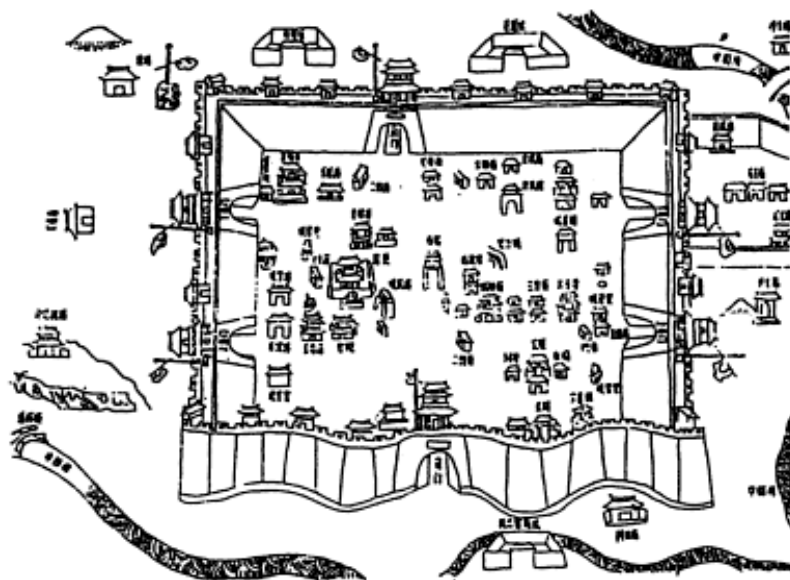
Úradnícky komplex v oblasti Neixiang (obr. 6.1.1-1) bol vybudovaný počas dynastie Yuan v roku 1304 (Olivová 51) a je tak najzachovalejším *yamenom* z obdobia čínskeho feudalizmu. Úradný areál mal na starosti administratívne záležitosti na úrovni okresných miest *xian*, čo vyplýva aj z pomenovania: *Neixiang xianya* 內鄉縣衙 (Liu 6). Budovy v úradníckom areáli sa podrobili posledným obnovám v roku 1892 (Olivová 51). Okresný úrad je vyhlásený za národnú historickú pamiatku. *Yamen* je v súčasnosti denne otvorený pre verejnosť a zároveň slúži aj ako miestne múzeum. Údaje o architektonickom popise *yamenu* z oblasti Neixiang sú bližšie uvedené v kapitole 5.2. Architektúra *yamenov*.



Obr. 6.1.1-1: Ilustrácia *yamenu* v oblasti Neixiang, zostavil Dingwang Bao, *Neixiang xianzhi: Henan sheng*, (Taipei: Chengwen chubanshe, 1976) 64-65. Print.

6.2 Yamen v oblastnom meste Pingyao

Jedným z ďalších príkladov miest, v ktorých sa nachádza zachovalý *yamen*, je mesto Pingyao 平遙 v provincii Shanxi 山西. Keďže Pingyao bolo oblastným mestom a slúžilo ako zastupiteľské centrum ríše pre celý okolitý kraj, tak sa architektúra mesta vyznačuje hradbovým opevnením s pravidelným usporiadaním mestských stavieb. Na obrázku 6.2-1 je vyobrazené mesto Pingyao na starodávnej mape, ktorá pochádza z miestnych cestopisov z roku 1707 (Xu 60).



Obr. 6.2-1: Starodávna mapa mesta Pingyao, prevzaté od Shu-Yi Wang, *Tradition, Memory and the Culture of Place...*, (by Shu-Yi Wang, 2008) 91. Print.

6.2.1 Mesto Pingyao

Mesto Pingyao bolo založené v provincii Shanxi. V meste sa tradovala viac ako dvetisícsosemsto rokov stará história a dnešné Pingyao je považované za najlepšie zachované mesto od počiatkov dynastie Ming 明 a Qing 清 (Cai 21). Mestská infraštruktúra, ako aj jeho opevnenie, ulice, obydlia, obchody a chrámy zostali takmer nedotknuté.

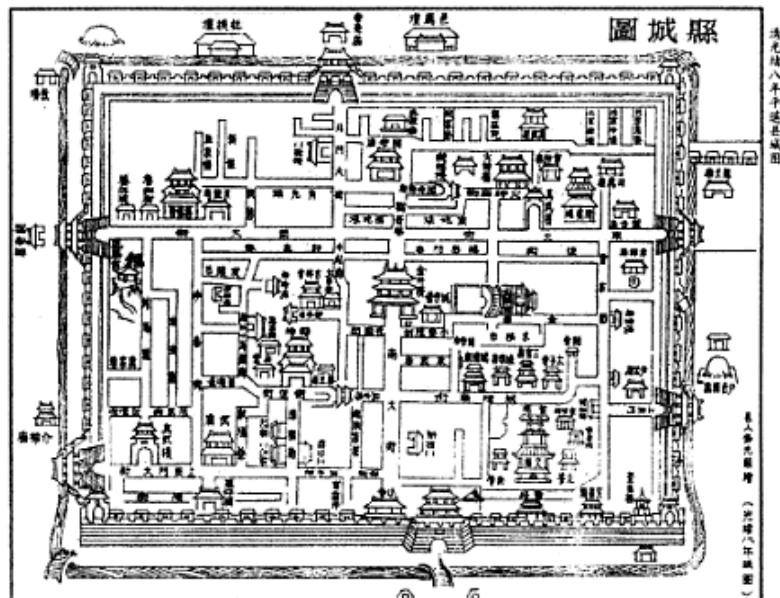
Tradičné rozloženie mesta bolo plánované pozdĺž hlavnej ulice orientovanej smerom na juh, ktorou viedla centrálna os mesta a na ktorej sa symetricky po oboch stranách nachádzali chrámy a politické úrady, trhoviská a miestne obydlia (Cai 22). Mesto Pingyao je

administratívnym centrom oblasti Pingyao (Wang 67). Podobne ako iné oblastné mestá s *yamenom* je aj Pingyao ohraničené mestskými hradbami (obr. 6.2.1-1), ktoré sú jednými z najzachovalejších na území celej Číny. Prvé známky o vybudovaní hradieb pochádzajú z rokov 872-782 pred n. l. (Cai 27). Od roku 1370 sa po niekoľkých rekonštrukciách dochovali hradby do dnešnej podoby: spodná časť je 10 metrov široká, vrchná časť má 3-5 metrov a hradby sú v priemere 6 až 10 metrov vysoké (Cai 27).



Obr. 6.2.1-1: Mestské hradby, Pingyao, provincia Shanxi, prevzaté od Yanxin Cai, *Chinese Architecture*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2011) 26. Print.

Zaujímavosťou je, že mesto Pingyao údajne svojím tvarom pripomína „korytnačku“ (Cai 26). Podľa obrázka 6.2.1-2 je znázornený plán mesta, do ktorého sa dalo vojsť cez šesť hlavných brán, konkrétne po dvoch zo západnej a východnej strany a po jednej zo severnej a južnej časti (Olivová 35). Brány sú zobrazením pre nohy, oči a chvost korytnačky a mesto zobrazovalo korytnačie telo (Cai 22). Okrem vizuálnej podobnosti bolo prirovnanie mesta k tvaru korytnačky úmyselne opodstatnené, pretože korytnačka bola v čínskej mytológii považovaná za symbolické zviera, nakoľko predstavovala dlhovekosť a prinášala šťastie a prosperitu mesta. Dôležité je pripomenúť, že Pingyao bolo počas dynastie Qing najväčším čínskym finančným centrom, kde bola založená aj prvá banka *Rishengchang* 日升昌 (Cai 23). Ekonomický rast bol skutočne odzrkadlený v obchodných častiach mesta, ktoré boli údajne omnoho väčšie ako akékoľvek iné obchodné centrá starovekých čínskych miest.



Obr. 6.2.1-2: Plán mesta Pingyao, prevzaté od Yinong Xu, *The Chinese City in Space and Time...*, (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000) 60. Print.

6.2.2 Pingyao yamen

Mesto Pingyao má doposiaľ zachovaný *yamen*, ktorý je každodenne dostupný pre verejnosť. *Yamen* je situovaný v centre mesta orientovaný smerom juh (obr. 6.2.2-1). Jeho obdĺžnikový areál sa rozprestiera na rozlohe 26600 metrov štvorcových: konkrétna šírka areálu je od východu na západ v rozmedzí 131 metrov a od severu na juh je dĺžka areálu 203 metrov (Shen et al. 31).



Obr. 6.2.2-1: Schéma historického mesta Pingyao, prevzaté od Yinong Xu, *The Chinese City in Space and Time...*, (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000) 60. Print.

Celý komplex (obr. 6.2.2-2) je dôsledne usporiadaný na základe primárnych a sekundárnych častí a podľa symetrického plánu stvára štandardný model architektúry *yamenov*: predný dvor slúžil ako súdna sieň a v zadnom dvore boli obytné miestnosti (Shen et al. 31). Pri pohľade smerom z juhu sú na ľavej strane od hlavného nádvorja umiestnené úrady, ktoré boli zodpovedné za vojenské záležitosti a na opačnej strane sa nachádzajú úrady zodpovedné za občianske záležitosti. Mimo areálu sa v južnej časti oproti vstupnej bráne nachádza „stena duchov“ a na východ od vstupnej brány je postavená veža *fengshui* (Shen et al. 31). Vo vnútri areálu pozdĺž centrálnej osi smerom z juhu na sever sú v poradí umiestnené obradná a pamätná brána, súdna sieň (obr. 6.2.2-3), predná brána, druhá sieň, obytné miestnosti a veža *Daxian* (31).



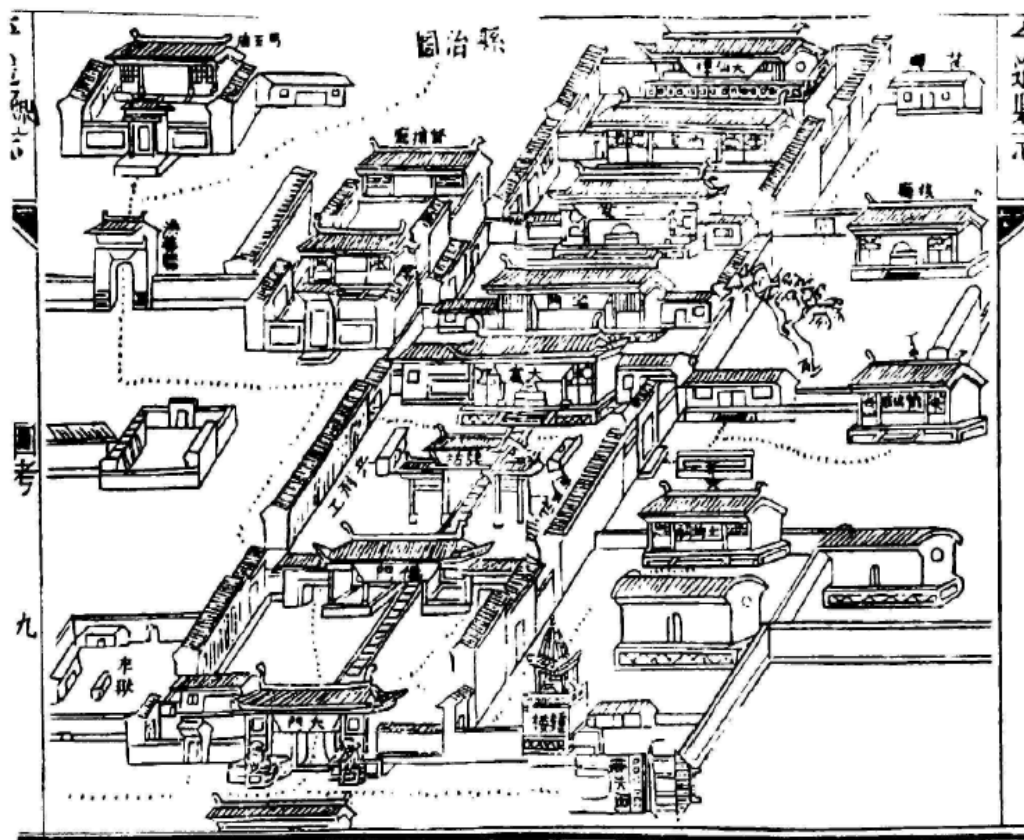
Obr. 6.2.2-2: Súdna sieň, Pingyao yamen, provincia Shanxi, prevzaté od Weichen Shen et al., *Pingyao Gu Cheng = Ancient City of Pingyao*, (Beijing: Wuzhou chuanbo chubanshe, 2003) 30. Print.

Úradné budovy zodpovedajúce za zamestnancov, financie, obrady, vojenstvo, kriminálne a pracovné záležitosti sú umiestnené vo východných a západných krídlach areálu. V bočných dvoroch východnej časti sú ďalej z juhu na sever umiestnené: zvonová veža, svätyňa miestneho boha a chrám dôstojníka, sklad s obilím, kvetinový salón a recepčné miestnosti, zatiaľ čo v západnej časti je situovaná miestnosť pre vyhlásenia a väzenie pre zločincov, menších kriminálnikov a ženy, ktoré boli prepustené z výkonu trestu (Shen et al. 31).

Komplex úradníckych budov bol prvýkrát založený v období dynastie Severnej Wei 北魏 (386-534) a počas dynastie Yuan 元 (1346) bola k nemu v zadnej časti pristavená veža

Daxian 大仙 (Shen et al. 31). Vo feudálnej spoločnosti sa *yamen* využíval ako priamy sprostredkovateľ medzi cisárskou vládou a miestnymi obyvateľmi. Zvyšné existujúce stavby sa podrobili posledným rekonštrukciám podľa štandardov architektúry dynastie Ming a Qing (obr. 6.2.2-3).

Aj napriek dramatickému obdobiu medzi rokmi 1911-1948, kedy v Číne prebiehali občianske vojny a vojna s Japonskom, tak si *yamen* zachoval svoju funkciu ako vládny úrad (Wang 168). Po roku 1949 sa stal krajským výborom Komunistickej strany socialistickej Číny a obecným úradom pre oblasť Pingyao (Wang 169). Vďaka svojim okázalým historickým stavbám je mesto Pingyao od roku 1997 na zozname svetového dedičstva UNESCO (9). *Yamen* bol vládny a administratívny sídlom až do roku 2002, kedy bol obecný úrad presťahovaný (176). Odvtedy sa *yamen*, podobne ako aj ďalšie tradičné stavby v meste stal atraktívnym miestom vyhľadávaným nielen miestnymi, ale aj zahraničnými turistami.



Obr. 6.2.2-3: Pohľad na *yamen* z vtáčej perspektívy, prevzaté z *Pingyao City Record*, Qing dynastie

6.3 *Yamen* prerobený na prezidentský palác v hlavnom provinčnom meste Nanjing

Úradný areál – *yamen* sa nachádzal aj v meste Nanjing, ktoré je hlavným mestom v provincii Jiangsu 江蘇. Nanjing bol v minulosti niekoľkokrát hlavným mestom čínskej ríše a vďaka svojej geografickej polohe si neustále zachovával svoje významné postavenie. Keďže mesto neskôr slúžilo ako vládne sídlo prezidenta, tak bol jeho úradný komplex prestavaný na prezidentský palác, po čínsky nazývaný *Zongtong fu* 總統府 (Strauss a Hockx 61). Mesto Nanjing, podobne ako aj mesto Pingyao je obklopené hradbovým opevnením, ktoré je dodnes v zchovalom stave, čím poukazuje na tradičnú čínsku architektúru a zároveň aj na významnú históriu mesta. Hoci v súčasnosti je mesto hodnotené ako druhoradé na rozdiel od Pekingu alebo Šanghaja, z hľadiska architektúry je Nanjing považovaný za najvplyvnejšie mesto v histórii čínskeho urbanizmu (Fu a Steinhardt 143).

6.3.1 História mesta Nanjing

Mesto Nanjing má hlbokú históriu, avšak azda najväčšia pozornosť mu bola venovaná počas dynastie Ming, kedy sa stalo významným hlavným mestom. Z toho obdobia vzniklo aj pomenovanie mesta v doslovnom preklade „južné hlavné mesto“ (Fu a Steinhardt 206). Budovanie mesta sa začalo v roku 1366 a Nanjing mal ako prvé z čínskych miest postavené tehlové hradbové opevnenie, ktoré bolo tak precízne, že na každej jednej tehle použitej na výstavbu opevnenia bolo vyryté miesto pôvodu, názov remeselníka a zároveň meno kontrolóra kvality výroby (Cai 27-28). Čo sa týka rozmerov hradieb, tak boli 14 až 21 metrov vysoké, zatiaľ čo šírka spodnej steny bola 14 metrov a vrchná stena bola v rozmedzí 4 až 9 metrov (Cai 28).

Z architektonického hľadiska hradieb je obdivuhodná technika stavby, nakoľko boli použité žulové skaly ako základy opevnenia a špeciálny cement vyrobený z vápna, tungového oleja (*Vernicia fordii*) a lepkavej ryže, ktorý sa uplatnil pri utesňovaní tehál (Cai 28). Aj napriek robustnosti opevnenia sa vďaka tejto tradičnej čínskej technike zachovali mestské hradby až do súčasnosti. Na obrázku 6.3.1-1a sa nachádza jedna zo zchovalých mestských brán, v ktorej tajných chodbách sa mohlo ukrývať až tisíc vojakov; vpravo obrázok 6.3.1-1b

znázorňuje cestu pre kone, ktorú mohli vojaci použiť na obrannú funkciu v stave pohotovosti (Cai 28).



Obr. 6.3.1-1a: Zhonghua brána 中華門, Nanjing, prevzaté od Yanxin Cai, *Chinese Architecture*, (Cambridge: Cambridge Uni. Press, 2011) 28. Print.



Obr. 6.3.1-1b: Cesta pre kone, opevnenie Nanjing, prevzaté od Yanxin Cai, *Chinese Architecture*, (Cambridge: Cambridge Uni. Press, 2011) 28. Print.

Aj napriek tomu, že rozloženie mesta nebolo pozdĺž centrálnej osi, tak Nanjing bol dôsledne projektovaný na základe geomantických prvkov učenia *fengshui* s pohorím obklopujúcim mesto zo severu a tečúcou riekou na juhu (Fu a Steinhardt 206). Zároveň vo vnútri cisárskeho hlavného mesta bolo v centre vybudované palácové mesto *Ming gugong* 明故宮, ktoré sa neskôr stalo aj modelovým typom pre Zakázané mesto v Pekingu (Fu a Steinhardt 206-207).

Mesto bolo hlavným mestom Číny aj v období Čínskej republiky (1912)², kedy sa vláda Dr. Sunjatsena presunula na niekoľko rokov do Nanjingu a hlavným úradným sídlom sa stal *yamen* prerobený na prezidentský palác (Strauss a Hockx 61).

6.3.2 *Yamen* - prezidentský palác v Nankingu

Prezidentský palác *Zongtong fu* v meste Nanjing je obrovský komplex budov s veľmi zaujímavou históriou. Stavba bola využívaná v rôznych časových obdobiach pre rozdielne účely. Podľa Strauss a Hockx sa história paláca datuje šesťsto rokov nazad, kedy slúžil ako sídlo mingského princa a počas dynastie Qing sa stal úradným *yamenom* a zároveň rezidenciou guvernérov oblasti Liangjiang 兩江 = oblasť dnešných provincií Jiangsu 江蘇, Jiangxi 江西 a Anhui 安徽 (Strauss a Hockx 61). V rokoch 1853-1864 sa však mesto Nanjing dostalo pod kontrolu taipingských povstalcov a vodca povstania Hong Xiuquan 洪秀全, ktorý sa vyhlásil za nebeského kráľa ríše Taiping Tianguo 太平天國, nariadil prestavbu pôvodného mingského paláca (Foster 395). V roku 1912 bola v meste Nanjing vyhlásená Čínska republika a za dočasného prezidenta bol zvolený Dr. Sunjatsen (Strauss a Hockx 61). Komplex neskôr slúžil vojenským veliteľom a po zjednotení Číny sa prezidentský palác stal úradným sídlom nacionalistickej vlády *Guomindang* 國民黨 na čele s Čankajškom (Strauss a Hockx 61). Po Čankajškovej prehre a založení Čínskej ľudovej republiky v roku 1949 bol palác nakoniec obsadený komunistickou vládou (61). Od roku 2003 je celý komplex otvorený pre verejnosť a využíva sa ako múzeum.

Hoci pôvodný *yamen* spravoval oblasť Liangjiang od roku 1671 do roku 1911, jeho budovy zachované v dnešnom stave boli vybudované po roku 1870, teda po páde nadvlády Taipingov (Foster 395). Aj napriek tomu, že po vyhlásení Čínskej republiky v roku 1912 bolo

² Čínska republika bola oficiálne vyhlásená v roku 1912 a teoreticky aj prakticky sa neskončila, pretože trvá dodnes na Taiwane (pozn. autora).

úradnícke sídlo v meste Nanjing prerobené na prezidentský palác, tak z hľadiska architektúry si zachováva charakteristiky *yamenu* s typickým obdĺžnikovým pôdorysom, ohraničením areálu s hlavnou vstupnou bránou v južnej časti a hlavné budovy, ktoré sú umiestnené pozdĺž severojužnej osi. Stavby však podstúpili mnoho rekonštrukcií, boli pristavané nové budovy, okrem toho stĺpy v rámci areálu boli natreté jasne červenou farbou a nové okenné rámy boli nahradené matnými sklami (Foster 395).

Celý areál prezidentského paláca (obr. 6.3.2-1) je rozdelený na východnú časť, ktorá bola sídlom taipingskej vlády, ďalej centrálna časť areálu po páde dynastie Qing slúžila ako úradné miesto dočasnej vlády a spolu so západnými záhradami boli prestavaná na prezidentský palác. Vo vnútri areálu vedie centrálnou osou chodník až k hlavnej sieni, kde je vyznačený nápis *Tianxia weigong* 天下為公, ktorý vo voľnom preklade znamená „svet pod nebesami patrí všetkým“ a pochádza z obdobia taipingského nebeského kráľovstva (Foster 395). Práve na tomto mieste mal 1.1.1912 dočasný prezident Čínskej republiky Dr. Sunjatsen svoju inauguráciu (395). Za hlavnou sieňou sa nachádza druhá hlavná sieň, za ktorou je umiestnená séria izieb, ktoré v období Čínskej republiky Čankajšek počas úradovania používal na prijímanie zahraničných hostí (395).

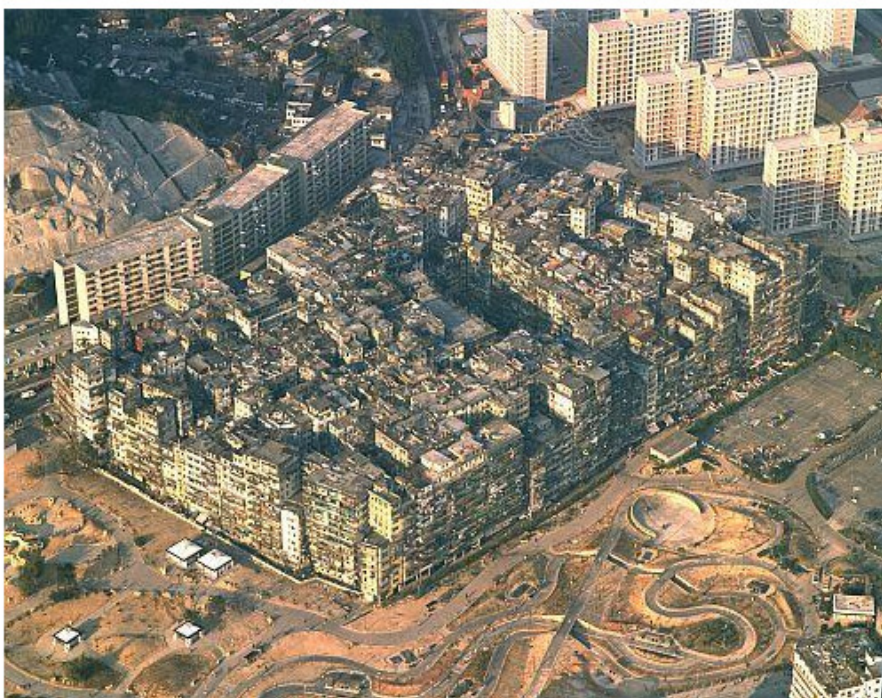


Obr. 6.3.2-1: Model prezidentského paláca počas Nebeského kráľovstva Taipingov, prevzaté od Christian ZÝrnstein; *Nanjing, Presidential Palace*; Digitálna fotografia; *Picassa Web Albums*; 30 Mar. 2008; Web; 31 Mar. 2013.

6.4 Pozostatky yamenu v Hongkongu

Aj napriek tomu, že mesto Hongkong sa v modernej dobe vyznačuje novodobou architektúrou, jeho minulosť však siaha hlboko do histórie Číny. Hongkong má zo strategického pohľadu veľmi výhodnú geografickú polohu, vďaka ktorej vzniklo mesto ako centrum medzinárodného obchodu a neskôr aj ako jedna z britských kolónií. V modernej dobe sa mesto Hongkong stalo jedným z najviac prosperujúcich a kozmopolitných miest na svete, ktoré si však zachováva aj svoje tradičné hodnoty.

V meste bol vybudovaný *yamen* z obdobia dynastie Qing, ktorý sa donedávna využíval mestskými obyvateľmi na rôzne účely a bol známy pod názvom „mesto temnôt“ (obr. 6.4-1) (Wordie 226). Vďaka svojej špecifickej štruktúre sa z urbanistického, ale aj z architektonického hľadiska stal areál *yamenu* jedným z najviac zaľudnených celkov všetkých čias a zároveň aj jedným z najlegendárnejších stavieb na celom svete.



Obr. 6.4-1: Stenové mesto v mestskej časti Kowloon, prevzaté od Greg Girard a Ian Lambot, *Kowloon Walled City: Remembering Hong Kong's Chaotic City of Darkness*, Digital image, *Gizmodo*, 19 Apr. 2013. Web, 22 Apr. 2013.

6.4.1 Mesto Hongkong – časť Kowloon

Teritórium Hongkongu pozostáva z ostrova Hongkong, oblasť Nové teritória, polostrov Kowloon a ďalšie pridružené ostrovy. Mesto vzniklo z malej rybárskej osady

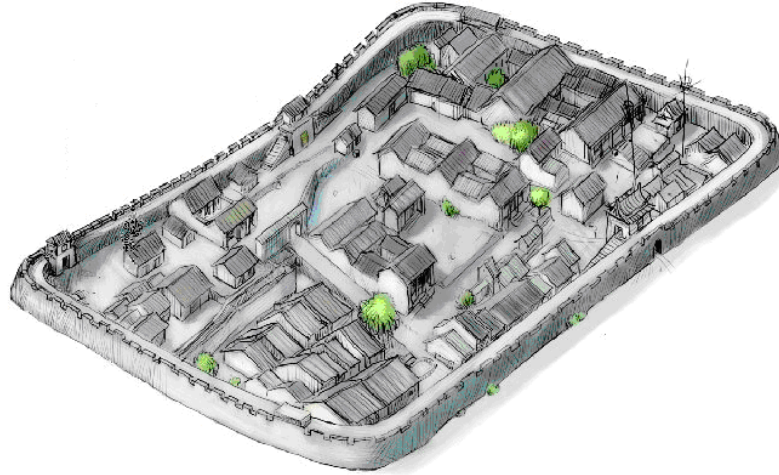
a väčší význam sa mu začal prikladať až počas dynastie Qing (Carroll 1). V 19. storočí sa však Čína dostala do sporu so západnými mocnosťami a počas Ópiových vojen, po čínsky *Yapian Zhanzheng* 鴉片戰爭 sa v roku 1842 ostrov Hongkong, neskôr v roku 1860 polostrov Kowloon a nakoniec v roku 1898 oblasť Nové teritória stali britskými kolóniami (Carroll 1). Hongkong získal svoju autonómiu späť v roku 1997 a odvtedy sa na základe princípu „jedna krajina, dva systémy“ stal špeciálnou administratívnou oblasťou Čínskej ľudovej republiky (Carroll 2).

Mesto Hongkong vyrástlo v 20. storočí a stalo sa z neho dôležité obchodné, finančné, ekonomické, ale aj priemyslové centrum východnej Ázie. Zároveň s mestom však rástol aj komplex *yamenu* (obr. 6.4.1-1), ktorý bol vybudovaný v mestskej časti Kowloon počas dynastie Qing a je považovaný za jedinečnú urbanistickú anomáliu.

6.4.2 Stenové mesto - *yamen* v mestskej časti Kowloon

Aj napriek tomu, že tzv. stenové mesto, po čínsky *Jiulong Zhaicheng* 九龍寨城 už zaniklo, jeho existencia sa zapísala do celosvetových dejín ako mysteriózne, temné a zároveň fascinujúce dúpä bratských triád, ktoré sa vyznačovalo kriminalitou, vysokou hustotou populácie a nízkym vplyvom úradov a vlády.

Mestská časť severovýchodného rohu polostrova Kowloon bola prvýkrát opevnená v roku 1668, kedy sa na mieste nachádzala vojenská strážna stanica (Sinn 30). Počas dynastie Qing okolo roku 1810 bol na území stenového mesta postavený *yamen* (obr. 6.4.2-1) (Wordie 226). Ako bolo spomínané vyššie, po oboch Ópiových vojnách patrilo územie Hongkongu pod britskú nadvládu, avšak s výnimkou ohraničeného areálu *yamenu* v mestskej časti Kowloon (Wordie 226).



Obr. 6.4.2-1: Ohraničené mesto s *yamenom* (v pravej časti), dynastia Qing, Kowloon, prevzaté od Greg Girard a Ian Lambot, *Kowloon Walled City: Remembering Hong Kong's Chaotic City of Darkness*, Digital image, *Gizmodo*, 19 Apr. 2013. Web, 22 Apr. 2013.

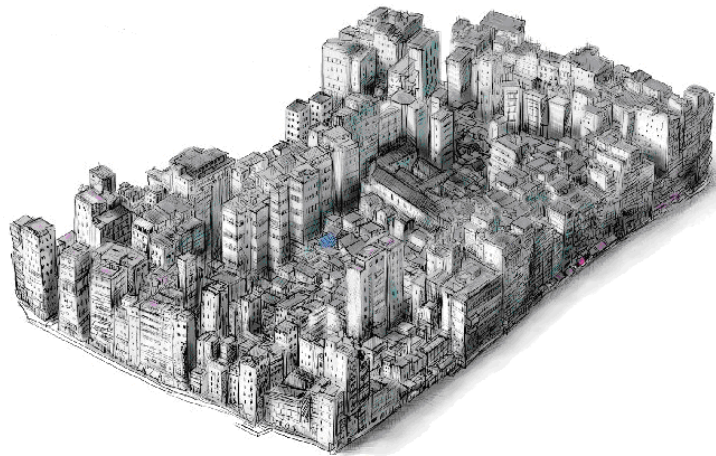
Po páde dynastie Qing v roku 1912 sa pár stúpcov cisára rozhodlo uchýliť práve v opevnenom *yamene*, ktorý pre nich znamenal útočisko a zároveň posledný symbol čínskeho impéria (Wordie 226). *Yamen* zostal zachovaný v pôvodnom stave až na jeho ohraničenie, ktoré bolo počas 2. svetovej vojny zničené japonským vojskom (obr. 6.4.2-2) (226).



Obr. 6.4.2-2: Ohraničené mesto s *yamenom* v roku 1950, Kowloon, prevzaté od Greg Girard a Ian Lambot, *Kowloon Walled City: Remembering Hong Kong's Chaotic City of Darkness*, Digital image, *Gizmodo*, 19 Apr. 2013. Web, 22 Apr. 2013.

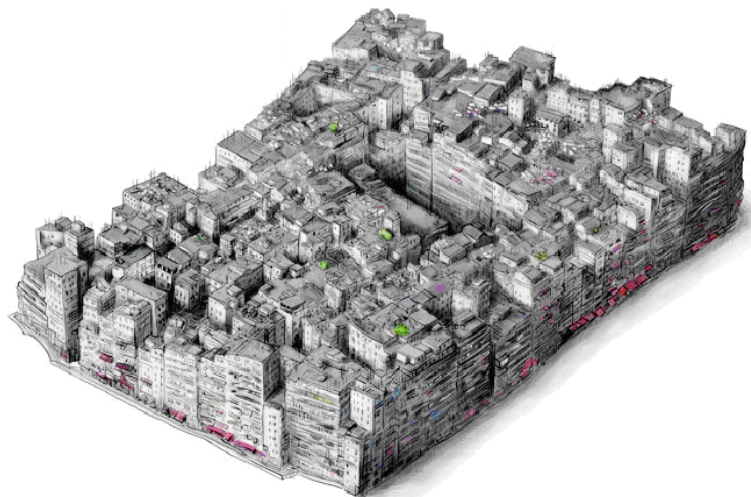
V povojnovom období sa v priestoroch *yamenu* (obr. 6.4.2-3) začali uchýľovať rôzni utečenci a dvojznačný charakter stenového mesta spôsoboval množstvo diplomatických problémov medzi Čínou a Veľkou Britániou, najmä z toho hľadiska, že čínski komunisti

poukazovali na policajné nájazdy, ktoré boli v stenovom meste mnohokrát zo strany britskej polície nevyhnutnosťou (Wordie 226).



Obr. 6.4.2-3: Budovanie stenového mesta v roku 1973, Kowloon, prevzaté od Greg Girard a Ian Lambot, *Kowloon Walled City: Remembering Hong Kong's Chaotic City of Darkness*, Digital image, *Gizmodo*, 19 Apr. 2013. Web, 22 Apr. 2013.

Areál *yamenu* sa nekontrolovateľne začal rozrastať do výšky (obr. 6.4.2-4) a britská polícia sa vyhýbala riešeniu konfliktov v stenovom meste, čím sa v jeho priestoroch začali rozmáhať ázijské mafiánske skupiny, tzv. triády (Wordie 227). Drogy, prostitúcia, tajné fabriky rôzneho druhu a vysoká hustota zaľudnenia – to všetko sa nachádzalo v obrovskom labyrinte tmavých úzkych chodieb stenového mesta, ktoré bolo vybudované na pôdoryse pôvodného *yamenu*.



Obr. 6.4.2-4: Stavba stenového mesta v roku 1990, Kowloon, prevzaté od Greg Girard a Ian Lambot, *Kowloon Walled City: Remembering Hong Kong's Chaotic City of Darkness*, Digital image, *Gizmodo*, 19 Apr. 2013. Web, 22 Apr. 2013.

Keď sa situácia v stenovom meste začala vymykať spod kontroly, tak sa pristúpilo k radikálnemu riešeniu. Areál sa začal postupne od roku 1993 búrať a v roku 1995 bol na jeho území vybudovaný klasický čínsky park (obr. 6.4.2-5) (Carroll 248). Hlavné budovy *yamenu* postavené počas dynastie Qing boli takmer nedotknuté a následne po menších rekonštrukciách sú v modernej dobe dostupné pre verejnosť (Wordie 227).



Obr. 6.4.2-5: Ohraničené mesto s *yamenom* v súčasnosti, Kowloon, prevzaté od Greg Girard a Ian Lambot, *Kowloon Walled City: Remembering Hong Kong's Chaotic City of Darkness*, Digital image, *Gizmodo*, 19 Apr. 2013. Web, 22 Apr. 2013.

ZÁVER

Cieľom tejto práce bolo analyzovať administratívnu stavbu *yamenu* ako z hľadiska tradičnej čínskej architektúry, tak aj z pohľadu jeho postavenia a fungovania v správe. Práca pozostáva zo šiestich kapitol. V prvej kapitole je vo všeobecnosti predstavený *yamen* a jeho funkcia a zároveň jeho zaradenie z časového hľadiska. Druhá kapitola sa venuje zásadám tradičnej čínskej architektúry, ktoré sú porovnávané s jednotlivými prvkami architektúry *yamenu*. Tretia kapitola vysvetľuje význam vplyvu konfuciánskeho učenia na čínske stavebníctvo a dekoračné prvky. V štvrtej kapitole sú popísané jednotlivé prvky mestskej architektúry vrátane pravidelného umiestnenia mestskej zástavby, čo taktiež výrazne vplývalo aj na architektúru samotného *yamenu*. Piata kapitola predstavuje funkciu *yamenu* v rámci čínskej spoločnosti, jeho význam pri spravovaní regionálnych oblastí a obsahuje aj krátky popis zo života hlavného úradníka. Okrem toho sa piata kapitola venuje aj umiestneniu a popisu jednotlivých budov v rámci *yamenu*. Výsledky teoretickej analýzy práce sú doložené v šiestej kapitole na základe doposiaľ existujúcich príkladov zachovaných *yamenov* v modernej dobe.

Práca je založená na hlavných stavebných zásadách tradičných čínskych budov, ktoré mali počas historického vývoja tendenciu prijímať podobný architektonický štýl a celkový stavebný vzťah. Prostredníctvom zamerania sa na tieto zásady bolo zároveň možné pozorovať niekoľko základných tendencií architektúry *yamenu*, ktorými sa stavba vyznačovala a taktiež aj odlišovala od ostatných tradičných budov.

Analýza práce je konkrétne zameraná na: (1) zásady tradičnej čínskej architektúry, (2) využívanie princípov *fengshui*, (3) vplyvy konfuciánskeho učenia a (4) plánovanie mesta. Okrem toho sa zohľadňuje funkcia stavby ako administratívny úrad a následne je popísaná detailná charakteristika jednotlivých stavieb v rámci areálu *yamenu*. Z hľadiska významnej funkcie *yamenu* bol komplex stavieb administratívneho úradu umiestnený v každom oblastnom a provinčnom hlavnom meste na rovnakom mieste, a to v západnej časti centra mesta na severojužnej osi, čím mala stavba svoju danú pozíciu a odlišovala sa od chrámu, či mestskej zástavby. Na základe záverečnej časti práce, ktorá predstavuje architektúru rôznych iných zachovaných *yamenov*, sa dá tvrdiť, že architektúra úradných areálov sa vyznačovala rovnakým architektonickým štýlom: symetrické usporiadanie stavieb smerom na juh v rámci ohraničeného obdĺžnikového areálu, zoradenie hlavných budov pozdĺž severojužnej osi

v poradí so vstupnou bránou, ktorej predchádzala stena duchov na hlavnej ulici, ďalej chodník vedúcim k hlavnej sieni, druhá hlavná sieň, dom hlavného správcu umiestnený v severnej časti pozdĺž severojužnej osi a jednotlivé budovy pravidelne umiestnené po stranách vo vedľajších dvoroch. Takáto presná usporiadanosť a taktiež aj striedmosť z hľadiska použitia farieb a dekorácií v rámci areálu boli nielen odrazom významnej funkcie *yamenu* ako administratívneho úradu, ale taktiež slúžili aj ako premyslené architektonické rysy, ktoré si jednak zaslúžia veľký obdiv, avšak zároveň vzbudzujú obrovský rešpekt pred prísnyimi pravidlami poriadku a disciplíny konfuciánskej spoločnosti.

ZOZNAM LITERATÚRY

- Boyd, Andrew. *Chinese Architecture and Town Planning, 1500 B.C.-A.D. 1911*. London: A. Tiranti, 1962.
- Bruun, Ole, and Stephan Feuchtwang. *Fengshui in China: Geomantic Divination between State Orthodoxy and Popular Religion*. Copenhagen, Denmark: NIAS Press, 2003.
- Cai, Yanxin. *Chinese Architecture*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2011.
- Carroll, John M. *A Concise History of Hong Kong*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2007.
- Chang, Sen-dou. „The Morphology of Walled Capitals“. G. William Skinner, ed. *The City in Late Imperial China*. Stanford: Stanford University Press, 1977, s. 75-100.
- Chen, Kai, and Yuan Ling. *Xiandai Hanyu Cidian = The Contemporary Chinese Dictionary*. Beijing: Waiyu jiaoxue yu yanjiu chubanshe, 2002.
- Dong, Madeleine Y. *Republican Beijing: The City and Its Histories*. Berkeley: University of California Press, 2003.
- Foster, Simon. *Frommer's China*. Hoboken, N.J.: Wiley, 2012.
- Fu, Xinian, and Nancy S. Steinhardt. *Chinese Architecture*. New Haven: Yale University Press, 2002.
- Hazlbauer, Z. „Čeněk Pavlík – Michal Vitanovský: Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance“. *Archeologické rozhledy* LVII (2005): 444-446. Web. 14 Feb. 2013.
- Hansson, Anders. *Chinese Outcasts: Discrimination and Emancipation in Late Imperial China*. Leiden: E.J. Brill, 1996. s. 19-54.

- Hung, Hing M. *The Road to the Throne: How Liu Bang Founded China's Han Dynasty*. New York: Algora Pub, 2011.
- Jones, Peter B. „The Architecture and Operation of the Imperial Chinese Yamen”. Simon, Jonathan, Nicholas Temple, and Renée Tobe, ed. *Architecture and Justice: Judicial Meanings in the Public Realm*. Farnham: Ashgate Pub, 2013, s. 131-47.
- Kleeman, Julie, and Haijiang Yu. *The Oxford Chinese Dictionary: English-Chinese-Chinese-English*. New York: Oxford University Press, 2010.
- Klein, Ernest. *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language: 2*. Amsterdam: Elsevier, 1967.
- Liu, Pengjiu. *Neixiang xianya yu yamen wenhua* [Okresní úřad v Neixiangu a kultura historických správních úřadů]. Zhengzhou: Zhongzhou guji cbs, 2003. (1. vydání 1999).
- Medhurst, Walter H. *The Foreigner in Far Cathay*. New York: Scribner, Armstrong and Co, 1873, s. 81-89.
- Mote, F.W. “The Transformation of Nanking“. G. William Skinner, ed. *The City in Late Imperial China*. Stanford: Stanford University Press, 1977, s. 101-153.
- Olivová, Lucie. *Tradiční čínská architektura*. Praha: Dokořán, 2008.
- Onions, C T, R W. Burchfield, and G W. S. Friedrichsen. *The Oxford Dictionary of English Etymology*. Oxford: Clarendon, 1966.
- Simpson, J. A. and E. S. C. Weiner. *The Oxford English Dictionary*. Oxford: Clarendon Press, 1989.
- Sinn, Elizabeth. “Kowloon Walled City: Its Origin and Early History”. *Journal of the Hong Kong Branch of the Royal Asiatic Society* 27: 30–31. Web. 28 Dec. 2013.

- Shen, Weichen, Changjian Guo, Cunliang Shen a Jianwu Wang. *Pingyao Gucheng = Ancient City of Pingyao*. Beijing: Wuzhou chuanbo chubanshe, 2003.
- Skinner, G. William. "Cities and the Hierarchy of Local Systems". *The City in Late Imperial China*. Stanford: Stanford University Press, 1977, s. 275-353.
- Strauss, Julia C. *Culture in the Contemporary P. R. C.* Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Teng, Ssu-yu a John K. Fairbank. *China's Response to the West: A Documentary Survey, 1839-1923*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1982.
- Vávra, Dušan a Pavel Šindelář. *Náboženství Číny a Japonska – sborník statí*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.
- Wang, Shu-Yi. *Tradition, Memory and the Culture of Place: Continuity and Change in the Ancient City of Pingyao, China / by Shu-Yi Wang*, 2008.
- Wilkinson, Endymion P. *Chinese History: A Manual*. Cambridge: Harvard University Asia Center, 2000, s. 900-950.
- Wordie, Jason. *Streets: Exploring Kowloon*. Hong Kong: Hong Kong University Press, 2007.
- Xu, Yinong. *The Chinese City in Space and Time: The Development of Urban Form in Suzhou*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000.